

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON: 220-400

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT
A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DIJ:
EGY ÉVRE 8 PENGŐ
FÉLÉVRE 4 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 70 FILLÉR

XXXVII. ÉVFOLYAM

4. SZÁM

1941. ÁPRILIS

HAZAJÖTT!
Vadas Ernő felvétele.

TARTALOM:

Nadler Herbert: Fészekrakás idején az Alföldön.
Tasnádi Kubacska András: A magyarföldi kapafogú
őselefánt.
Móczár László dr.: Dongómélfészkek Erdélyben.
Kovács házy Vilmos: Bundi, a horgász kutya.

Eugen Eisenmann: Fekete emberek, fehér hegyek.
Rövid közlemények.
Könyvekről.
Állatkerti hírek.
Reményi K. András: Mókusom.
Szerkesztői üzenetek.

FÉSZEKRAKÁS IDEJÉN AZ ALFÖLDÖN.

Írta: Nadler Herbert.

Tizenkét évvel ezelőtt — az ország vadállományában nagy pusztulást okozott 1928/29-es szokatlanul zord és rendkívül hosszú telet követő tavasszal — április derekán Biharban, a geszti uradalom területén vadásztam. Tűzokkakast és darut akartam lőni. Vadászembernek nem kell magyaráznom, hogy a tűzokkakas és a daru tavaszi elejtésének az a módja, hogy az ember naphosszatt kocsin vagy szekéren járja a nagy rónaságot és ily módon igyekszik az Alföldnek ezeket az igen éber és bizalmatlan nagy madarait golyólövésnyire megközelíteni. Takarás híján gyalogszerrel ez bizony meddő kísérletezés lenne. Közben a vadász a rengeteg területen tűzokon és darun felül — vagy csak helyettük — egyebet is láthat, megfigyelhet és esetleg más madarat is lőhet.

Abban az évben nagyon megkészt a tavasz, későn ébredt a növényzet. A síkság képe még csaknem olyan fekete-szürke volt, amilyen hómentes télen, a körvadászatok idején szokott lenni. A legelő még csupa aszott avar volt, a vetések még igen gyengén — csak közelről láthatóan — zöldeltek. Csak a párosan járó rucák, a bíbicek, egy-két szélkiáltó és néhány sárszalonka jelenléte, a tanyák és faluk közelében ültetett kis erdőligetekben fészkelő varjak gyülekezete és mindezen felül a levegőnek valami langyos illata érezte, hogy mégis csak tavaszodik már.

Tavaszi jeleneteket láttam — a sarkadkeresztúri vasútállomástól jövet Geszt felé hajtva — Mezőgyán nagyközségben is a golyafészkek körül. Csaknem minden golyafészkek birtoklásáért folyt a »légiháború«. Egy-egy golya, bizonyára a tojó, a fészekben állt, miközben körülötte és fölötte sebesen fel s alá szállva, alacsonyan keringve, veszedelmes fegyverükkel, hosszú, hegyes csőrükkel egymás felé vágva, szúrva, viaskodott a levegőben a megtámadott

pár hímje a még hajléktalan igénylőkkel. Magamban megszóltam a golyákat és azt gondoltam, hogy — akinek nincsen fészke, az építsen magának, hiszen van a faluban kémény elég; vagy a magántulajdon tisztelése talán már a golyák társadalmában is veszendőbe jut? — Egy-két nap múltán megleltem a golyák erkölestelen háborúskodásának magyarázatát és mentő körülményét. Erről azonban majd később szólok.

A golyának egyébként szerencséje, hogy az ember szereti, sőt megbecsüli. Szépsége, előkelő megjelenése teszi rokonszenvenné és elfelejteti az emberrel, hogy kártevő, hogy nemcsak békát, gyíkot, egeret és rovarot eszik, hanem apró baromfit, fogolycsirkét, kis fürjet, sőt talán újszülött

A varjúfészkekkel sűrűen megrakott akácok. A szerző felvétele.

nyulacskát is jóétvágyal fogyaszt el. A vadász ezt jól tudja, mégsem bántja, nem lövi; hiszen a gólya pusztítása azon a címen, hogy kártékony madár, gondolatnak is szörnyű. Az okatlan ember inkább az ártatlan vércséket és ölyveket irtja, mert olyan »görbe a csőrük«, mint a karvalyé és a sólymoké.

A végeletatlan síkságon, a zombikos, vizes foltokkal tarkított legelőn, barkácsoltunk ide-oda.

mozdulatlanul; 300 lépésről ezek is kerekét oldottak.

Találkoztunk a csősszel. Kocsisunk nevével szólította és bihari szójárással megkérdezte tőle: — Deák! Darut valamire nem sejtett kend?

— Tegnap vagy száz darab volt itt egy csapatban, de elhúztak Vátyon felé — szólta a felelet.

A tűzokkal baj volt! Valaki — engemi néhány nappal megelőzve — már vadászott rájuk

Varjúfészkek Geszten, a faluvégi akácokban. A szerző felvétele.

Az ilyen alföldi tájnak szinte jellegzetessége, hogy egyre csak a nagy korong közepén tévelygünk és minden templomtorony, szalmakazal, kútgém, egyes fa és liget — hacsak éppen mellettünk nincsen — a látóhatáron van. Hol szabad szemmel, hol messzelátóval kutattunk, kerestünk tűzokat vagy darut, de néha órákhozott csak délibábot, minden irányban, köröskörül a látóhatár alatt keletkező, terjedő, hullámzó, rezgő, majd eltűnő kékesfehér délibábot láttunk; a látóhatáron lévő fák és tanyák tükörképe jelent meg benne. Temérdek liba — felhőszerű seregbe verődve — kavargott alacsonyan, közel a földhöz, a legelő fölött. Időnként letelepedtek és messziről feketéltek a gyepen, de nem vártak be bennünket golyólövésnyire.

Az egyik nagy tábla búzavetésen, felénk fordulva, nyolc szürkegém álldogált szoborszerűen

és lövöldözésével úgy megvadította őket, hogy a kocszi közeledésére többnyire már félkilométerről szárnyrakeltek és elszálltak valahová a messzeségbe.

Egyízben, a kisgyantéi határban, sikerült egy tűzoktársasághoz, tizenhét kakashoz, 400 lépésnyire hajtani. Javában dürogték, forgolódtak, egymásnak ugortak, viaskodtak, kergetőztek, megálltak, sátoroztak, berzenkedtek és nekünk hátat fordítva, messziről fehérlettek. A messzelátóval nézegettem őket, majd megcéloztam az egyiket és lőttem. A golyó egy bokrétárávaló tollat tépett ki belőle, a kakas mégis társaival együtt elszállt.

Négy nap barkácsolásunk ideje alatt aztán egyszer sem sikerült tűzokkakast 450—500 lépésnél közelebről lövésre kapnom. Ennek, illetve a kakasok nyugtalanságának egyik oka a takaró

növényzet hiánya, a terep csupaszsága volt, hiszen bármiféle takarás híján nem, hogy tűzokot, de a tocsogókban rucát és sárszalont sem sikerült lövéstávolságra belopnom. Darut pedig csak igen nagy magasságban, röptében láttam; jellegzetes hangjuk lehallatszott hozzánk. Sokáig figyeltem őket a messzelátóval, remélve, hogy valahol a nagy rónaságon leereszkednek a földre és feléjük hajthatunk, de egyre keringve, mind magasabbra és mind messzebbre szálltak, s végül a kékes őrben láthatatlanná lettek.

Ennek a kis vadászkirándulásomnak legtöbb hasznát a geszti faluvégen tanyázó cigányok látták. Naponta tizenöt-húsz varjút lőttem konyhájukra, jobban mondván, szabad tűzhelyükre. Amint észrevettük, hogy puskával a vállamon a faluból gyalogszerrel kifelé sétálok, egy sereg szurtos rajkó sompolygott utánam, hogy a falu alatt, a két-háromholdas kis akácok fölött tömegesen keringő vetésivarjak közül a magas röptükben lelőtt fekete madarakat nagy örömvilágással összeszedjék és hazavigyék.

A varjak számának szerény apasztását fészekrakásuk idején nem tartottam a vadásziaság szabályaival ellenkezőnek, hiszen ugyanakkor — ugyancsak nászuk, párzásuk idején — lőjük a szalonkát, a fajdkkakasokat és a tűzokkakast. Házigazdám, a nagy uradalom vezetője, a mezőgazdaság kiváló szakértője, arra a kérdésemre, hogy a vetésivarjút kártékony vagy hasznos madárnak tartja-e, igen óvatosan felelt: — Nem szeretném, ha kipusztulna, de azt sem szeretném, ha nagyon elszaporodna. — Ilyenformán nyilatkozik erről a kérdéstről a legtöbb gazda.

Nem lőnék még varjút sem, amikor már tojásán kotlik, de a bihari varjak akkor — 1929 április derekán — még nem tartottak ott. Még csak építették fészkeiket és amit közben abban a kis akácokban műveltek, volt ez alkalommal legérdekesebb tapasztalatom. A magas fák tetejét sűrűen megrakták fészkekkel. Volt olyan fa, amelyen tizen-tizenkettőt olvastam meg és a kis ligetben az összes fészkek számát ötszázra becsültem. S mivel még nem minden varjúpárnak volt meg a fészke, ezernél több varjú folyton véstesen károgván, hol magasan a fák fölött keringett, hol közöttük suhant ide-oda és nyugtalanította egymást. Vala-

Gólyafészkek a geszti majorban. A szerző felvétele.

mennyi nagy izgalomban volt, mert ők is háborúskodtak egymással, de nem a kész fészkek, hanem a fészkekanyag birtoklásáért. Erre megértettem a gólyák háborúskodását.

A madarak a fészkepítéshez való gallyak és ágak híján voltak. Nem lehetett a földön, a fák alatt — a mezőn meg természetesen még úgy sem — egyetlen kis gallyat találni; mind felkerült már régen a fákra s a kéményekre. Egy gólyafészekre való anyagot szerezni, összeszedni, ott, az Alföldön, akkor csaknem megoldhatatlan feladat volt.

A tűzokoknak efféle gondjaik nincsenek. Nem építenek fészket; egy-két tojásukat a vetésben, a pusztára tojják és ott költik ki.

Láttam varjakat, amelyek szorultságukban a fákról nagy ügyel-bajjal élő gallyakat téptek le. A letörés módját nem tudták, hát a csőrükkel megfogott vékony gallyat addig-addig ráncigálták, amíg leszakadt, aztán vitték fészkeikbe. Az építőanyag ilyen erőszakos termelése a madárvilágban szokatlan jelenség; indítóoka csak az a nagy anyagínség, amely a madarakat rablásra is készítette.

Mindúntalan megismétlődött ugyanis az a jelenet, hogy néhány varjú egyszerre nekirontott egy készen megépített fészkeknek és tulajdonosai

szemeláttára, keserves védekezése és jajveszékeltő káromása ellenére félperc alatt szétszedte és anyagát úgy elhordta, hogy nyoma sem maradt. Ilymódon egyik-másik varjúpár egycsapásra elvesztette családi hajlékát, s ezáltal mások fészke nagyobbodott, épült.

Ügylátszott, a fészekanyag hiánya is — mint minden nélkülözés, ínség és szorultság — rontja a madarak erkölceit, felkelti irigységüket és

rablásra készíti őket. Ez csak a nagy természetben mindenütt érvényesülő »aki bírja, marja« elvnek egyik megnyilvánulása. Megszólást az alföldi gólyák és varjak ezért talán nem érdemelnek tőlünk, hiszen van még az Istennek más, sőt az értelmiségnek eme madarakénál jóval magasabb fokán lévő teremtménye, aki ugyancsak egymás hegyén-hátán építkezik, zsúfoltan él és közben egymással hadakozik és egymást túrja ki helyéből.

A MAGYARFÖLDI KAPAFOGÚ ŐSELEFÁNT.

Írta: Tasnádi Kubacska András.

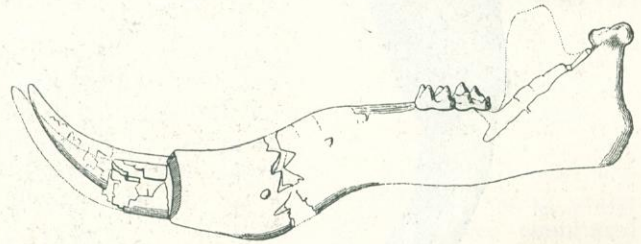
»A Természet« februári és márciusi számában megjelent két cikkemben bemutattam három térképet. A Magyarföld őstengerének és összárulatainak változása látható rajtuk a földtörténeti újkor egymást követő három szakaszában, az eocén-, az oligocén- és a miocén-időszakban. Ezek közül időben legközelebb esik hozzánk a miocén, a legöregebb, tehát a legtávolabbi időszak az eocén. Az eocén-időszak őslátvilágát a magyar tengeritehénről írt cikkemben, az oligocén állatvilágát pedig a magyar kardorrúhalról közölt rövid életképben mutattam be. Most a legfiatalabb időszak, a miocén állatairól és növényeiről szeretnék egyet s mást elmondani.

Körülbelül másfél évtizeddel ezelőtt a salgótarjáni barnaköszén-medence egyik fejtőjében, Kotyháza község határában, a szénrétegek alatt, az úgynevezett fekü-agyagban hatalmas őslátállkapcsot találtak. *Harmat István*, a Salgótarjáni Köszénbánya Rt. igazgatója hosszas és fáradságos munkával megmentette a leletet és közbenjárására a bánya vezérigazgatója a Magyar Nemzeti Múzeumnak engedte át a nevezetes maradványt. *Harmat István* azóta nyugalomba vonult és pihenésének mintegy másfél évtizedét arra fordította, hogy a szebbnél-szebb hazai kövületeket százsámra és ezerszámra összegyűjtse és a nemzet múzeumának ajándékozza. Magyarország Kormányzója ezért legmagasabb elismerésével, a *Signum Laudis*-sal tüntette ki, a múzeum pedig önzetlen barátjának fáradozását azzal hálálta meg, hogy az új magyar teremben — amely az elmúlt év őszén nyílt meg — teljes szekrényt állított ki *Harmat István* remek ősmaradvány ajándékaiából.

Az alsó állkapcsot és a mellette heverő csonttöredékeket a Nemzeti Múzeum állattárának igazgatója, *Éhik Gyula* vizsgálta meg és írta le. Kutatása alapján tudjuk, hogy a maradványok a kapafogú őselefántok, a *Deinotherium*-félék közé tartozó állattól származnak. *Éhik Gyula* tudományos munkásságának ez volt egyik legmaradandóbb értéke. A kapafogú őselefántok, vagyis a *Deinotherium*-ok kihalt nemzetségének egyik legősibb alakját fedezte fel Magyarföldön, s amit az állatról mond, azt átvette a külföldi szakirodalom is; az amerikaiak világhírű őselefbúvára, a nemrégiben elhunyt *Osborn* pedig külön fejezetet szentelt a nevezetes állatnak a kihalt elefántfélékről írt, tenyérnyi vastag, kisebb asztallapnagyságú óriáskönyvében.

A kapafogú őselefánt sok viszontagságon vergődött át azalatt a két évszázad alatt, amely pályafutását jelenti a tudományban, a napvilágra került franciaországi első fogtól a napjainkban kiásott és felállított csontvázakig. Hatalmas, széles, erős fogai külsőleg nagyjából a tapír fogára emlékeztetnek, mert jókora

kiugró zománctarajok helyezkednek el rajtuk egymás mellett. A franciák lángeszű őselektutatója, *Cuvier báró* a mult század elején a fogak hasonlósága folytán elefánttermetű tapír-félének tartotta az állatot. Néhány évvel később megtalálták Mainz mellett, Eppelsheimben az első töredékes állkapcsot és úgy állították össze, amint az a ma élő állatok ismerete révén a leghelyesebbnek látszott. Múlt az idő s a véletlen újabb maradványokkal ajándékozta meg a tudományt. Egy teljes koponya került elő az alsó állkapoccsal együtt, s a ritka leletet

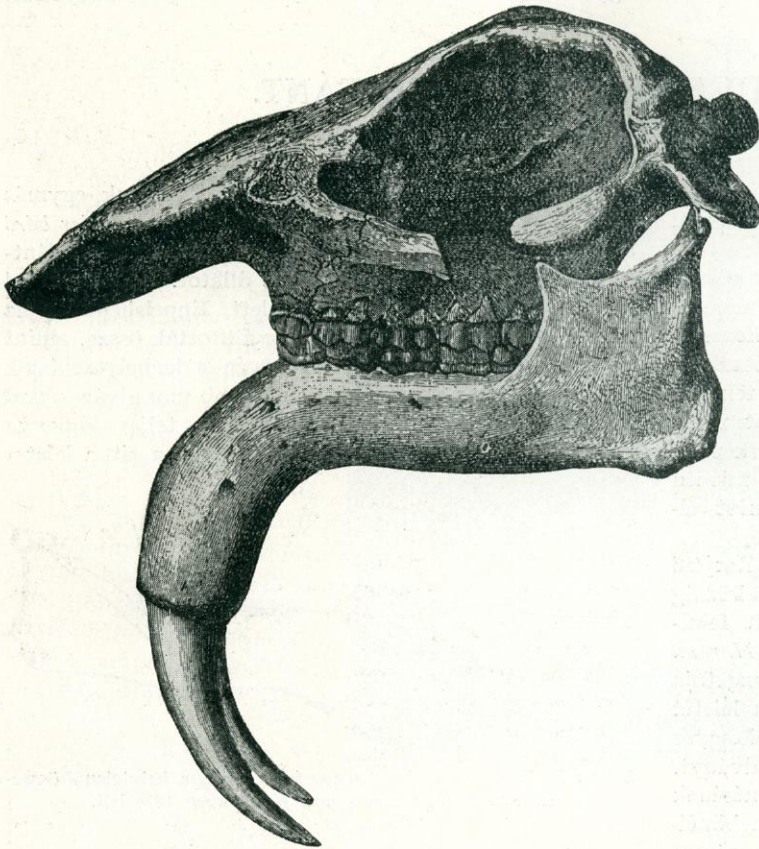

A kapafogú őselefánt alsó állkapcsának rajza a helytelenül összeállított töredékek alapján. *Kaup* képe 1829-ből.

a British Museum vásárolta meg. Pompás gipszmásolata a Nemzeti Múzeum most készülő őslénytani kiállításában lesz látható. A tökéletesen megtartott koponya kétségtelenül bebizonyította, hogy az állat alsó állkapcsa a hatalmas agyarakkal lefelé görbült, miként a kapa vasa fordul lefelé a nyelvhez viszonyítva. Ezzel persze a zavar csak fokozódott, mert az állat erre már egyáltalán nem hasonlított semmiféle ma élő emlőshöz. Az őselefbúvárokat izgatni kezdte a megfejtés; csakhamar parázs vita keletkezett, amelyben franciák, angolok, németek egyaránt kivették részüket. A nagy német tudós, *Kaup*, aki az első hibás helyreállítást végezte és gyorsan kijavította, az állatot a vízilovak és a tapírok közé átmeneti alaknak helyezte. Később elvetvén ezt a nézetet azt mondta, hogy a *Deinotherium* a lajhárok és a masztodonok, más néven a gumósfogú őselefántok rokona. Az angol *Buckland*, aki a mult század elején világotjárta, széleslátókörű, nagyműveltségű tudós volt, a *Deinotherium*-ot őszormárnak tartotta. Mivel mások kihalt tengeritehénnek vélték, a francia *Pictet* a rozsmárból és a tengeritehénből új állatalakot gyúrt és így ábrázolta. Valószínűleg az arany középutra gondolt. Fél századnál hosszabb idő telt el, amíg a tudomány annyira haladt, hogy a *Deinotherium*-ban felismerte a kihalt őselefántféléket. Ma, amikor már úgy-ahogy teljes csontvázát is ismerjük, semmi kétségünk nem lehet; a kapafogú őselefánt esete mégis kitűnő példa arra, hogyan tapoga-

tódzik a tudomány gyermekkézzel egy-egy hiányos lelet esetében, s mennyire kell vigyázni a tudósnak, hogy az esze könnyű szárnyon el ne kalandozzék. A tudomány fejlődik, ebben nincsen szégyelni való, inkább arra lehetünk büszkéek, hogy az akadályokon át végül mégis megközelítünk egy-egy kitzűzött célt.

A fejlődés pedig nyilvánvaló, ha megnézzük a magyarföldi kapafogú őselefánt képét. Ezt *Osborn, Abel* és

A kapafogú őselefánt koponyája. Találták Németországban, Eppelsheim vidékén. A Nemzeti Múzeumban lévő gipszmásolat nyomán.

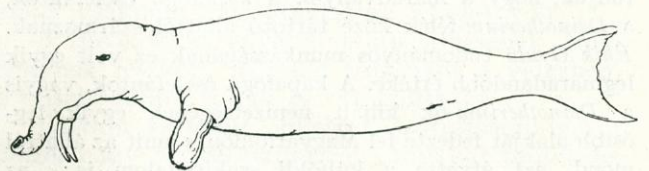
más tudós meglévő tanulmánya segítségével *Szilágyi Margit* szobrászművésznő készítette a szerző és *Kretzoi Miklós* útmutatása alapján. A tátott száj és a lefelé görbülő állkapocs szerkezeté merőben eltérő minden eddigitől, mert az agyarakat mostanáig úgy ábrázolták, hogy átütik az áll bőrét s úgy bukkannak napvilágra. Ez pedig mondanom sem kell, bonctani és fejlődéstani lehetetlenség!

Ilyen volt tehát a magyar kapafogú őselefánt. A kistermetű, alig két méter vállmagasságú állat utódai jóval magasabbak és mindenütt megtalálhatók hazánk miocén-időszaki és még fiatalabb, úgynevezett pliocén-időszaki rétegeiben. Az eddig ismert legmagasabb példány megközelítette az öt métert, tehát a legnagyobb szárazföldi emlősállatok közé tartozik. Csontváza a bukaresti Földtani Intézetben van felállítva.

Nagyon változott a tudósok felfogása arról is, hogy az állat hol, hogyan élt és mivel táplálkozott. Az első perctől kezdve mindenki megegyezett abban, hogy a kapafogú őselefánt növényevő volt. Világosan elárulta ezt a foga, koponyaszerkezete és növényevő elefántfélékre valló csontváza. Közfelfogás szerint mocsaras,

nedves területeken élt, ahol kapaszerű agyaraival könnyen kiszaggatta a bönedvű vízinövényeket és felgurkálta az állóviziek partját. Ez az életmód a kistermetű magyar fajnak meg is feleltetett. A meleg, nedves éghajlat alatt dúsán tenyészett a növényzet. Mielőtt a miocén-tenger a salgótarjáni medence partvidékét meghódította, a vidéken ősi égerfák, fahéjfa, ecetfa, babérfák és liliomfák alkotta erdők és ligetek voltak. A fatörzseket vastagon borította a zuzmó, tövükben páfrányok, a tisztásokon és erdőszeleken karcsú pálmák nőttek. A sűrűséget kötél módjára kuszó nád-pálma, a *calamus* fonta be s a szél az ősi juharfák termését hordta szét. Magányosan álldogált az ősi cédrus és egyenesen égnek szökött a 60–80 méter magas hatalmas fenyő. Olyan kevert volt annak az erdőségnek a faállománya, amilyen ma Kaliforniában, Mexikóban vagy Japánban az óceán partja mentén terjeszkedő erdőségeké. Az olvasó persze kíváncsi, honnan tudjuk mindezt?

Van Nógrádban egy kis falu, Ipolytarnóc. Ennek határában napvilágra bukkannak azok a rétegek, amelyek a salgótarjáni medencében mélyen, a szételepek alatt fekszenek s amelyekben a kapafogú őselefánt maradványait megtalálták. Jellegzetes szárazföldi üledékek ezek. Fínom homok és durvaszemű kavics, tehát folyóhordalék van alul, erre tűzhányó hamuja települt. Mondtam volt, amikor a magyar tengeritehénről írtam, hogy hazánkban többízben is működtek tűzhányók. Ezeknek a hamuját messzire elhordta a szél és vastagon betemette vele a vidéket. Nos, Ipolytarnóc határában a hamueső a miocén-időszak elején, amikor a kapafogú őselefánt élt, ráhullott a növényekre, a ligetekben összegyűlt tavaeskák és pocsolyák finom, nedves homokjára, és befedett és megőrzött mindent, ami egykor élt vagy az élet nyoma volt. Százával, ezrével kerülnek elő a vulkáni tufává keményedett fehér hamurétegekből a levelek, ágak, termések. Egy részük a forró hamuban megszinesedett vagy gyengén megpörkölődött, feketés vagy sötét vörösesbarna, más részüket a kőzetten átszivárgó víz természetes vasrozsdával

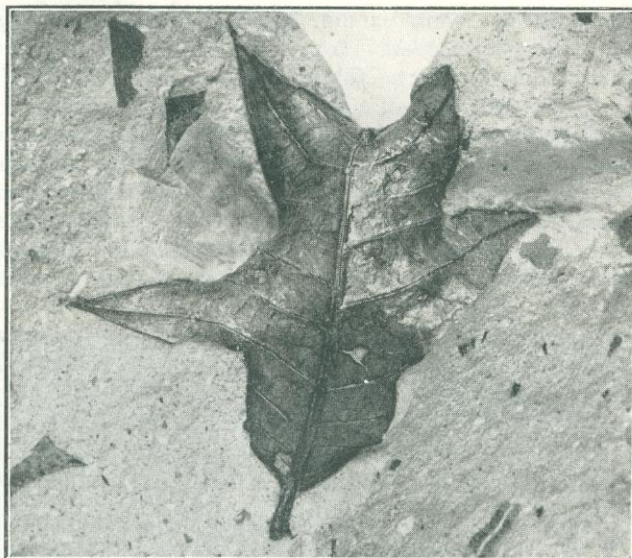

A kapafogú őselefánt első képe, ahogyan *Pictet* 1844-ben az állatot elképzelte.

utólag halvány rózsásvörösre színezte. Tizenkét hatalmas láda levelet szedtem össze néhány nap alatt! Igaz, hogy ezeket még finom tűkkel ki kellett bontani a hamutakaró alól és meg kellett határozni, hogy a tudományak haszna legyen belőlük. Ez pedig nem volt tréfadolog, mert idehaza nem tudtunk velük boldogulni. Valakinek

ki kellett mennie Németországba, a többszázra rúgó ősmaradványt magával kellett hurcolnia a háborús viszonyok kellős közepén, mert csak ott ismerik azokat az új módszereket, amelyek segítségével a levelekből olyan finom készítmények lesznek, hogy nagyító alatt vizsgálva őket, a legaprólékosabb sejtteni és szövettani kutatásokkal el tudják dönteni, hová sorozzák az ősnövényt. *Rásky Klára*, a Nemzeti Múzeum szakembere vállalkozott az utazásra. Tavaly ilyenkor, a francia hadjárat megindulása időpontjában történt. Végigháztalta Németország legnagyobb múzeumait, utazott katonavonatokon, éjszakánként — repülőátutazások idején — órákig üldögélt a frankfurti óvóhelyeken, de elvégezte, amire vállalkozott. Ezért tudjuk ma, milyen növényeket evett a kapafogú őselefánt Magyarföldön.

A hamuréteg számunkra még más valamit is megőrzött! Megmentette évmilliók során az ősalat lábnyomait is.

Kövült levél (*Ilex-faj*) Ipolytarnócról. Kétharmadára kicsinyítve. Látható a Nemzeti Múzeum őslénytani kiállításában.

A magyarföldi kapafogú őselefánt (*Deinotherium hungaricum* Éhik) képe a Magyar Nemzeti Múzeum őslénytárában. *Szilágyi Margit* műve.

Amikor a forró hamueső ráhullott a nedves homokra, egyúttal befedte a tavacskák vízéhez inni járó ősalatok lábnyomát. Valóságos terrakottává égette a fővenyt. Majd a tűzhányó működése következtében a közelben hévizek törtek fel a mélységből s az őskori lábnyomos közetet átitatták szilárdító kovasavas oldattal. Véletlenek sorozata ez! Ha a szél a hamut másfelé sodorja vagy máshol törnek fel a meleg források, sohasem maradnak meg a nyomok, az ősvilág tanui.

Ezekhez az erdőcskével kerített tavacskákhoz jártak inni az őselefántok is, de ott oltotta szomját sok más állat, s ezekről aligha tudnánk valamit az áruló nyomok nélkül. Madarak, ősszarvasok, háromujjú ősllovak, óriási macskafélék lábnyomai maradtak ránk. A magyarföldi kapafogú őselefánt környezete tehát jóformán tökéletesen ismeretes.

Ennek a csodálatos világnak a tenger terjeszkedése vetett véget. Először a partvonal mocsarasodott el. A ten-

ger hol előre nyomult, hol visszahúzódott és az időlegesen elborított területeken barnaköszén keletkezett. Tudjuk, hogy a barnaköszén anyaga túlnyomóan fa, apró növényi törmelék, virágpór és spóra. Ezekhez a szerves eredetű alkotórészekhez szervesetlen, ásványos alkotórészek is járulnak, amelyek a szén elégetése alkalmával a hamuban maradnak vissza. A barnaköszén réteges volta pedig azt bizonyítja, hogy a növény-törmelék vízben ülepedett le. A tenger bizonyos megszakításokkal egészen a miocén-időszak végéig uralta a szárazföldet. A terület csak a miocén elmúltával emelkedett ki ismét a hullámokból és lett véglegesen szárazzá.

A kapafogú őselefántok nemzetsége elterjedt az egész földön. Ismerjük maradványaikat Európából, Indiából, Kínából, Perzsiából, az Uralból, sőt Afrika jégkorszaki üledékeiből is. Az ősember tehát még látta utolsó mohikánjaikat, de a történelmi ember már csak a múzeumokban őrzött őskori leletekből ismeri.

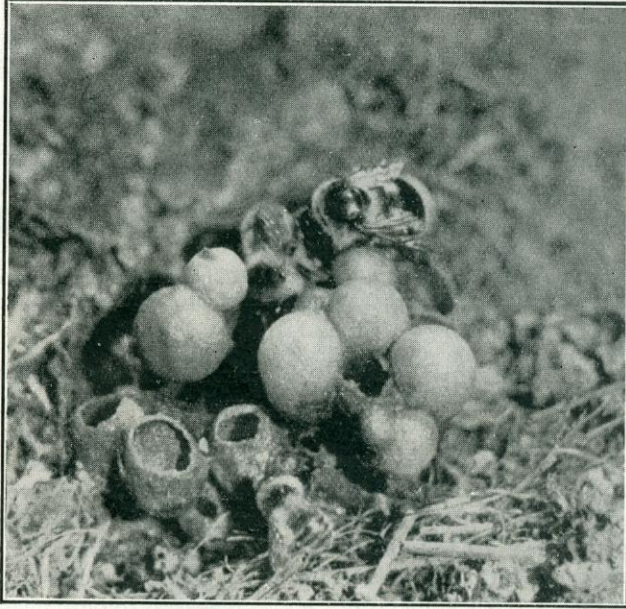

Őselefánt lábnyoma az ipolytarnóci miocén-kori vulkáni tufában. Látható a Nemzeti Múzeum őslénytani kiállításában.

DONGÓMÉHFÉSZKEK ERDÉLYBEN.

Írta: Móczár László dr.

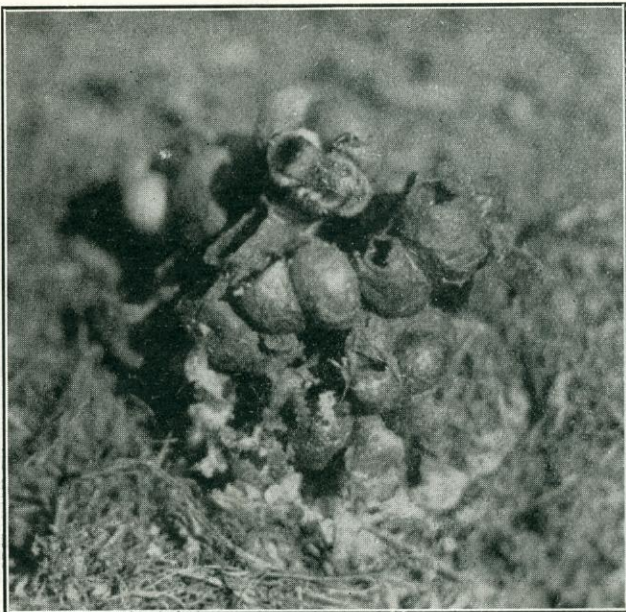
Szeptember volt, évek óta az első meleg, napsugaras szeptember. Az esős, borús, hűvös nyár után a Nap mintha kárpótlásképpen ontotta volna elraktározott melegét. Szászrégentől légvonalban tizennégy kilométerre nyugatra, a Mezőség egyik jellegzetes faluja, Faragó kisközség mellett, a hegyoldalon igyekeztünk fel mennél

A királynő dolgozóival serényen foglalatoskodik. A szerző felvétele.

magasabbra, hogy onnan a Kárpátok bércseit megpillanthassuk. Útközben gyakran megálltunk, gyönyörködtünk a Mezőség szelíd, dímbes-dombos tájaiban és megcsodáltuk a kies, tágas völgyet.

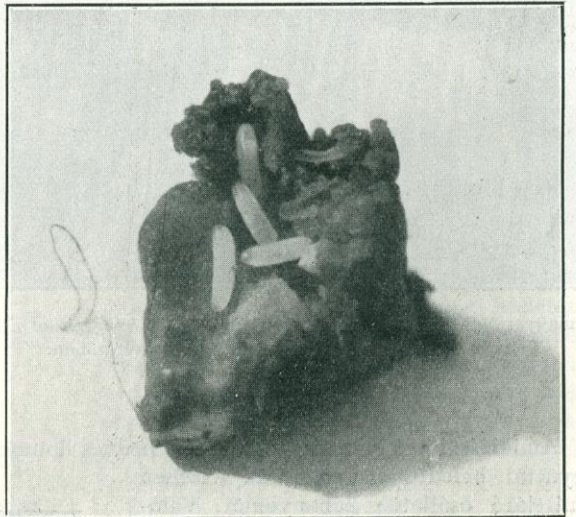
Az egyik pihenőn, 480 méter magasságban, amint a természet szépségeit kissé hosszabb ideig élveztük, észrevettem, hogy egymásután több dongóméh repül el

A fészek alsó sejtjei. A szerző felvétele.

mellettem. Amint utánuk nézek, csakhamar látom, hogy valamennyi következetesen az arasznyi magas fűtenger egy bizonyos pontján tűnik el és kisvártatra előjön. Pillanat alatt felvillanyozott a tudat, hogy dongóméhfészkek van ott a földben.

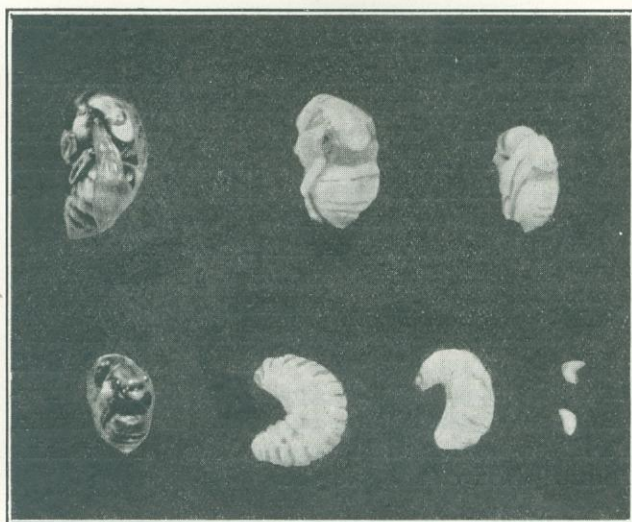
Mint hogy ilyen felfedezésben még a természetkutatónak is ritkán van része, elhatároztam, hogy kiásom a fészket és tanulmányozom életmódjukat. A füvet óvatosan ritkítva, egy-kettőre megtaláltam a mintegy két centiméter átmérőjű lyukat, amelyen a dongóméhek eltűnnek. Kis lapáttal a talaj felszínével párhuzamosan ásni kezdtem, hogy kinyomozzam, merre kanyarodik a nyílás folytatása, a kis folyosó. Majdnem tíz centiméter mélyre haladtam már, amikor a balra fordult folyosón az első kifelé igyekvő dongóméhet megpillantottam. A mélységben lévő fészkek első hímökét gyorsan megfogtam és ecetéteres ölüvegembe tettem. Jól szemügyre vettem és egy tizenhat milliméter hosszú, szürkésárga prémbundába öltözött, középtörán és a potroh harmadik szelvényén feketecsíkos, potrohvége felé pedig vörhenyes gyűrűvel ékesített hím erdei-

Peték a virágporkupacokon. A szerző felvétele.

dongó- vagy poszméhet (*Bombus silvarum* L.) ismertem fel benne.

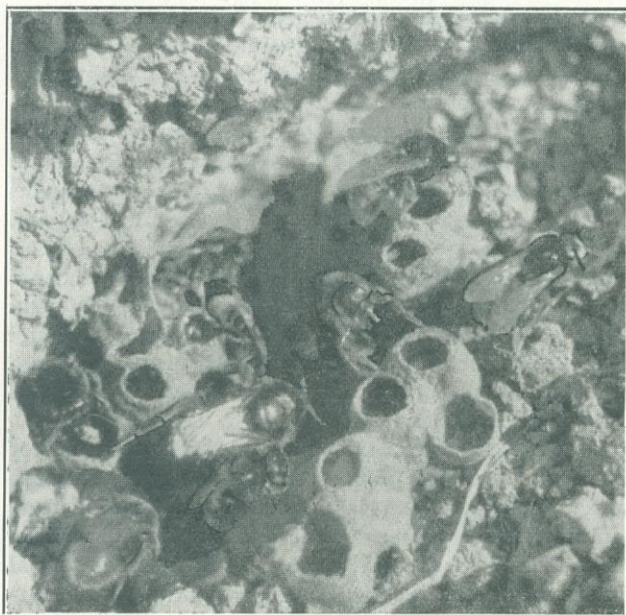
Hogy a többi dongóméh kiözönlését megakadályozzam, a folyosót ecetéteres gyapotsomóval elzártam. Amint mélyebbre hatoltam, a gyapotsomót egyre beljebb toltam. A belőle elpárolgó éter a földben dolgozó állatokat lassanként elkábította. Munkámban csak a méz- és virágporgyűjtő kirándulásokról hazatérő szorgalmas, békeszerető dolgozók zavartak; egyre tömegesebben zúgtak, zümmögtek, döngöcséltek verejtékes homlokom és kezem körül, amíg a lepkehálóval meg nem fogtam őket. Gyűjtésközben virágról-virágra szállva, termékenyítik meg a bundájukra tapadt virággal a nemzetgazdaság szempontjából annyira fontos növényeinket. Békés természetükkel mennyire különböznek a hasonlóan fészkepítő, de húsevő darázs rokonaiktól! A poszméhek csak önvédelemből használják füláncjukat, a darázsok ellenben az első gyanús jelre támadnak. A fészkek

Az erdei-dongóméh különböző fejlődési alakjai. A szerző felvétele.

bejáratát őrző kapusok azonnal berohannak és riadót fújva, csapatosan támadják azt a merész halandót, aki otthonukba bepillantani merészel. Szerencsémre ebben az esetben csak szelíd poszméhekkel volt dolgom.

Folytattam az ásást. Munkám a szobrász vésőmunkájához kezdett hasonlítani. A járat ismét balra és lefelé kanyarodott. Újabb húsz centiméter után két-ökölnyi nagyságú üregre bukkantam, ebben száraz fű- és mohatörmelék alkotta csomó volt. A csomó három centiméter vastag felső burka mint meleg takaró borította be az alatta lévő fészket. Alsó része pedig egységes boltívvé volt kárpítszerűen viasszal összeragasztva. Amint az egész csomót felemeltem, csodálatos dolgot láttam. A szabálytalanul elhelyezett élénk-okkersárga ivadékbölcsők, a rozsdabarnás mézesbödönök és virágporkupacok, a fű és a földrögök alkotta háttérből úgy domborodtak ki, mintha megannyi bizánci kupola aranyozottan tündöklő kicsinyített másai volnának. Néhány pillanatig meghatottan néztem Isten e csodás alkotását. Csaknem félméterre a földben, ahová a nap-

A kövi-dongóméh fészke. A szerző felvétele.

sugár soha sem jut le, ahol mindig komor sötétség van, milyen nagyszerű élet virul! Mekkora igyekezettel gondoskodnak a dongóméhszülők az új élet fakadásáról! A máskor annyira eleven bozontos lakók a kábitó ecetétértől elernyedtt tagokkal feküdtek ott, ahol a gyilkos áramlat utolérte őket. Az életet csupán számtalan apró, ide-oda szaladgáló barna atka (*Parasitus* és *Haemolaelaps*-fajok, Balogh J. közlése), néhány százlábú (*Unciger foetidus*, Balogh J. közlése) és apró bogár, a dongóméhek asztaltársa, vagy tudományos kifejezéssel *commensalistája* képviselte. Nekik nem ártott az ecetéter. Csakhamar megjelent azonban néhány hazatérő dolgozó; ezek mit sem törődve a megváltozott helyzettel, zavartalanul végezték munkájukat, a méz és a virágpork hazaszállítását. Gyorsan néhány fényképet készítettem, majd nekiláttam a fészek tüzetesebb megvizsgálásának.

Az ivadékbölcsőket és a mézesbödönöket elszórtan, lazán építették egymás mellé. Az elszórtság ellenére az építésben bizonyos rendszert lehetett felfedezni. Legalul voltak a fészkealapító királynő első sejtjei, huszonnégy egymásmellé épített, kilenc milliméter magas és hat-hét milliméter széles sejt. Hét sejtben beszáradt bábállapotban találtam az első dolgozókat. Ezek teljes kifejlődését és kibújását bizonyára a szokatlanul nyirkos, esős nyár akadályozta meg. Fölöttük harmincnyolc tápláléktartó, mézet tartalmazó sejt volt. Ezek tíz-tizenegy milliméter magasak és hét-nyolc milliméter szélesek. A mézzel telt sejtek tetején két-milliméteres nyílás volt. A közöttük és a következő csoport ivadékbölcsői között lévő virágporkupacokban öt-tizenhárom petét, illetve kis lárvát találtam. Ily módon a petéből kibújó lárvá közvetlen környezetében megtalálja a növekedéséhez és kifejlődéséhez szükséges táplálékot. A mézet tartalmazó sejtekre az ivadékbölcsők sejtjei voltak tapasztva. Egy részük (hét) kisebb (8×12 , illetve 10×8 milliméter), másrészüik (hat) nagyobb (10×15 milliméter) tonnaalakú, zárt, alul rozsdavörös, majd középtájon okkersárgás sejt volt. Az előbbieken hímek és dolgozók, a nagyobbakban meg a jövőző királynők különböző fejlődési alakjait lehetett megtalálni. Ebből az ivadékbölcsőből négy szürkén színezett bábót (három dolgozót és egy nőtényt), kilenc fehér bábót (négy hímeket és öt dolgozót) és két lárvát emeltem ki. A sejtek között a meglehetősen kopottruházatú királynőn kívül még nyolc dolgozó tartózkodott. Utóbbiak nagysága kilenc-tizenegy milliméter között váltakozott. A szabad levegőn a fészek körül repdesők közül tizenegy dolgozót fogtam meg. Egy hímeket és mintegy tíz-tizenöt dolgozót a fészek közvetlen környékén láttam röpködni. A fészek állományát ezek alapján mintegy harmincöt-negyven példányra becsülöm. Összehasonlítva ezt más fészkekkel, például a kassai hegyek 950 méternyi magasságában, a »Lajos«-menedékház közelében, 1936. július 30.-án — tehát jóval korábban — talált rövidfejű-dongóméh (*Bombus mastrucatus*) fészkeivel, amelyben háromszáztíz sejt volt és az egyének száma a százat meghaladta, a most ismertetett fészek nagyon kicsinek, szegényesnek mondható. Ennek magyarázatát bizonyára az igen kedvezőtlen tavaszi és esős nyári időjárásban kell keresnünk, amely az egyének rendes fejlődését nagyon gátolta, sőt meg is akadályozta. De a legnépesebb család sem éli túl az őszi esős, szeles, fagyos lehetét. Csak a megfermékenyített nőténynek vonulnak el kövek, fakéreg, mohapárna alá, téli rejtekhelyükre.

Ott dermedten várják a tavaszi első meleg napsugarat, hogy újra életre kelve, előbújjanak és új családot alapítsanak.

Alig fejeztem be az erdei-dongóméh fészkének megvizsgálását, amikor mintegy két méterre egy nagy-arasznai mélységű és kisarasznai átmérőjű nyitott üreg fenekén újabb dongóméh, a kövi-dongóméh (*Bombus lapidarius* L.) fészkére akadtam. Már ez a nyitott elhelyezése is szokatlan volt. Valószínűnek tartom, hogy az eredetileg a földben lévő üreg tetejét, a kupacot valaki felrúgta, s az a lejtőről legurult. A fészek tartalmát vizsgálva, még nagyobb meglepetésekben volt részem. Leggondosabb keresésem ellenére sem találtam ivadékbölcsőket, avagy a fészek kezdeti sejtjeinek maradványait, csak mézet tartalmazó huszonhét sejtet.

A fészekben a mézestartályok körül a családalapító kopott királynő, egy hím és harminchat dolgozó sürgött-

forgott. A fészekbe hazatérő további tizennégy dolgozót és két hímet fogtam meg.

Kísérletképen az állatokat csak gyengén kábítottam el, úgyhogy hamarosan feléledtek. Másnap reggel eredeti helyükre, a szétszedett és puhaságuk miatt összenyomódott mézes sejtekre tettem őket. Azonnal hozzáfogtak feldúlt fészük helyreállításához, ami meglepően gyorsan sikerült nekik.

Néhány órával később már tökéletesen olyan volt a fészek, mint napokkal azelőtt, semmi sem vallott idegen kezek romboló beavatkozására.

Közben a nap is jócskán túljutott a delelőjén. Lázás munkánk közben észre sem vettük az idő múlását. Megfeleltekünk eredeti célunkról, a hegycsúcs megmászásáról. Boldogan, örömtől kipirult arccal, büszkén, értékes tapasztalatokkal gazdagabban, ereszkedtünk le korai alkonyattal a völgybe.

BUNDI, A HORGÁSZKUTYA.

Irta: Kovácsházy Vilmos.

Horgászkutyáról életemben akkor hallottam először, amikor V. Gyula bácsi elmondta nekem és győriki többi horgásztársamnak, hogy »horgászkutyát« akar magának nevelni.

Gyula bácsi évek hosszú során a nyarat Balatongyörökön töltötte és szenvedélyes horgász volt. Kora hajnaltól délig, délutántól naplementéig ült csónakjában a nádas mellett vagy a Szent Mihály-domb irányában elhúzódo kákaszemölcsök valamelyike mellett és naponta szép zsákmánnyal tért haza. Egyébiránt neves festőművész, hegedűkészítő művész és nagy kézügyességéről híres, páratlanul ötletes műkedvelő ezermester volt. Nagyszerű ragasztott horgászboltjait, finom horgászorsóit maga készítette, zsinórjait maga telítette, horgait maga kötötte és ha kellett, megjavította az elromlott órát vagy fényképezőgépet. Vagyis Gyula bácsi komoly, gyakorlati ember volt; azt a kijelentését, hogy horgászkutyát fog magának nevelni, mindnyájan el is hittük.

Mínthogy azonban tudtuk, hogy van vadászkutya, mészároskutya, házőrzőkutya és sok másféle kutya, »horgászkutyá«-ról azonban eddig soha egyikünk sem hallott, azért megkérdeztem: — Milyen kutya lesz az és mit tud majd?

— Tudjátok — magyarázta az öreg — nem arra gondolok, hogy az ilyen horgászkutya olyasmit tudjon és műveljen, mint egy vadászkutya, hanem mást, esetleg többet kell az ilyen horgászkutyának tudnia. Mindenesetre nem valami kistermetű, hanem nagyobb kutyára gondolok, amely alkalmas arra, hogy az ember betanítsa. Az ilyen nagyobb és értelmesebb kutyát meg lehet tanítani arra, hogy a hátizsákot és a benne elhelyezett horgászszerzőket vagy esetleg más terhet vigyen, segítsen ilyesmit a nyaralóból a csónakhoz, a Balatonra levinni, s ha kell, onnan felhozni. Ha az ilyen kutyát megtanítjátok arra, hogy a csónakban csendesen viselkedjék, akkor elvihetitek magatokkal horgászni. Az órákhosszatt tartó horgászások alkalmával jó az ilyen csendes csónaktárs, mert nem vagytok egyedül, s néha még szólhattok is a derék állathoz egy-két szót. De kint, a parti horgászaton is hasznát lehet venni az ilyen ügyes állatnak. Meg lehet tanítani arra, hogy a partról való horgászatnak legnagyobb csapását, a »horgász-

gibic«-et már messziről megugassa, elriassza. Meg lehet tanítani arra, hogy üzeneteket küldjetelek vele. Írok néhány sort egy darab papírra, a kutya nyakszija mellé tűzöm, s a derék állatot a partról felküldöm a nyaralóba. Készségesen hazamegy. Látják otthon a kis cédulát a nyakszija mellett, elveszik, elolvassák, s a kutyával kosárban vagy csomagban leküldik nekem a tízórait vagy amit kérek. De ezeken kívül még sokféle szolgálatra meg lehet tanítani az ilyen okos, hűséges állatot, s majd meglátjátok, mi mindent tud még az én horgászkutyám és milyen nagy segítségemre lesz az nekem!

Szinte irigykedve hallgattuk Gyula bácsi előadását. Milyen nagyszerű a gondolat! Nekünk ez eddig eszünkbe sem jutott! Persze, mert nem vagyunk gyakorlati emberek, de Gyula bácsi igazán az, s vele ilyen gyakorlati dolgokban nem, hogy versenyezni, de még lépést tartani sem lehet.

Nagyon kíváncsian vártuk a »horgászkutya« bemutatkozását, ami azután hamarosan megtörtént.

Mielőtt azonban ennek a bemutatkozásnak díctelen és kiábrándító részleteiről beszámolnék, előbb el kell mondanom, ki, illetve mi volt a később horgászkutyává előléptetett »Bundi«.

Bundi a falu és a nyaralótelep kedvence volt. Borjú-nagyságú, hatalmas kutya; a szakértők újfundlandi korcsnak mondták. Lehet, hogy Bundi korcs volt, de ennek ellenére olyan, mondhatnám, úri, művelt, finom, barátkozó, jóindulatú, gyengéd, kedélyes állat volt, hogy származásának esetleges hibáját mindenki meg kellett hogy bocsássa. Biztosat különben is senki sem tudhatott Bundi származásáról, mert nem arról a vidékről való volt. Már mint felnőtt, nagykorú kutya került Balatongyörökre. Hogy azelőtt hol élt, ki volt a gazdája, senki sem tudta.

Egy szép nyáreleji napon reggel jelent meg először a faluban, s az első pillanattól kezdve úgy viselkedett, mintha már évek óta lakna ott. Farkát csóváltgatva, barátkozva állított be a mészárosokhoz, aki azt hitte, valamelyik úri nyaralóba való, ezért nagy darab májjal kínálta meg. A májat hamar elfogyasztotta, s a mészárszék előtt a napon leheveredett. Akkor érkezett oda a vasútról a bíróné; aznap Keszthelyen volt, a vásáron,

és karján nehéz kosarat cipelt. Egyet fujtatni akart, azért a kosarat letette a járdára. A kutya erre barátságos farkcsóválgatás közben odament és a kosarat — fogóját szájába kapva — felemelte. A bíróné először nagyon megijedt, de a kutya két okos szemével olyan barátságosan nézett rá, hogy hamarosan megértette segítőkészségét. És valóban, amint a bíróné elindult hazafelé, a kutya, szájában a kosárral, szorosán mögötte járva, hazáig cipelte a majdnem tízkilós terhet. Bár a kutya a bíróné portáján is jóllakott, mégis visszatért a mészáros-hoz. Mondhatnánk jó szimattal választotta meg a mészárosban új gazdáját, mert a hatalmas állatnak természetesen sok táplálék kellett, s ezt sehol másutt nem kaphatta volna meg olyan bőségesen, mint a mészárosnál, aki különben a nyaralótelep nagyvendéglőjének is bérlője volt.

A kutya néhány nap alatt megbarátkozott az egész faluval. A barátságos, hatalmas állatot már mindenki ismerte, mindenki szívesen megsímogatta, mert mindig készségesen ajánlkozva, vitt a szájában kosarat vagy más terhet, akár le, a vasútig vagy onnan a falu végéig is.

Különösen meleg barátságot kötött az iskolás gyerekekkel. Sokat tanyázott az iskola előtt. Amikor vége volt az előadásnak és a gyerekek kijöttek az utcára, már várta őket. Szívesen vitte táskájukat, kísérgette őket és jókedvűen túrta, hogy bundáját, fülét, farkát cibálják. Nevét is tőlük kapta, ők nevezték el »Bundi«-nak és csakhamar az egész falu ezen a néven ismerte.

Bundi mindig vidám és barátságos volt. Soha embert vagy állatot nem bántott, még ugatni sem hallotta senki.

Amikor beköszöntöttek a nyári meleg napok és megkezdődött a fürdőzés ideje, Bundi állandóan a falusi vízparton volt. Együtt hancúrozott a gyerekekkel, akik csakhamar kiderítették, hogy Bundinak van egy szinte szenvedélyes szórakozása; ha valaki egy darab fát vagy követ a vízbe dobott, beúszott érte, kihozta a partra, letette a földre, s az embert szinte esdeklően nézve, várta, hogy a vízből kihozott tárgyat ismét a vízbe dobja, hogy onnan megint kihozhassa. Ily módon játszott Bundi a Balatonparton fáradhatatlanul, egész délelőttökön és délutánokon. A messzire bedobott kövekért, fadarabokéért százszor is beúszott és sohasem únta meg ezt a játékot.

Bundi azután megismerkedett öreg horgásztársunkkal is. Ugyanis egy júliusi napon délben Gyula bácsi horgászat-ról jött meg és csónakjával a kikötő mellé állva, kirakta horgászszerszámaikat és zsákmányát. A csónakos kikötötte a csónakot, Gyula bácsi pedig egyik kezében a horgobotokkal, másik kezében hátizsákjával és a süllőkkel teli hálóval elindult hazafelé. A falusi fürdőpart mellett ment el, s ott szembejött vele Bundi. Amikor a kutya meglátta kezében a hátizsákot, odament, szájával megfogta és segített cipelni. Gyula bácsi rögtön megértette Bundi szándékát, eleresztette a hátizsákot, sőt még a halakkal teli hálót is a kutya szájába akasztotta. Így mentek ketten, elől Gyula bácsi a két horgobottal, utána Bundi a hátizsákkal és a halashálóval haza, a nyaralóba.

Másnap erősen szeles idő volt, senki sem horgászott. Dél felé a Balatonparton Gyula bácsit és Bundit láttam együtt sétálni.

A következő nap Gyula bácsi nem horgászott, hanem Bundit bevette csónakjába és egész délelőtt a Balaton nyaralók előtti részén csónakáztatta. Ez az együttes séta és csónakázás azután napokig megismétlődött; Gyula bácsi a horgászat is elhanyagolta, s állandóan Bundival foglalkozott.

Egyszer este azután egyik barátomnál találkoztam Gyula bácsival; áradozva mesélte, milyen okos és tanulékony a Bundi és milyen engedelmesen viselkedik a csónakban.

— Mikor viszed először horgászni? — kérdeztem.

— Hát tudod, annyira még nem haladtunk, de úgy összebarátkoztunk már, hogy minden reggel a nyaraló előtt vár, szerszámaimat már hordja, viszi és azt hiszem, pompás horgász-kutyát nevelek belőle — mesélte Gyula bácsi — és majd annak is eljön az ideje, hogy elviszem horgászni.

És véletlenül Bundi első »horgász-kutya«-szereplésének tanuja lehettem.

Egy augusztusi napon már hajnal óta a nyaralók alatt, a nádas mellett, az egyik mély öbölben horgásztam. Nyolc óra tájban egymásután két pontyot fogtam, de azután nagy volt már a meleg és nem volt harapás. Tíz óra lehetett, a horgászatot éppen abbahagyni és hazaindulni készültem, amikor hátam mögött evezőcsapásokat hallottam. Felálltam, megfordultam és a nád mellett megláttam a felém közeledő ismerős zöld csónakot. Gyula bácsi evezett benne, hátsó részében pedig Bundi feküdt. Amikor Bundi engem meglátott, kutya módra ülve felemelkedett. A mintegy százkilós állat az amúgyis könnyű csónak farát rögtön mélyebbre nyomta, s amikor Gyula bácsi ezt észrevette, rászólt: — Feküdj!

A kutya azonnal engedelmeskedett, a csónak ismét egyensúlyba billept és Gyula bácsi szinte büszkén tekintett rám, mintha csak azt mondta volna: — Látdod? Így kell a kutyát idomítani!

— Jóreggelt Gyula bácsi — üdvözöltem az öreget — hát elhoztad horgászni a Bundit, ezt a derék kutyát?

— El kellett hoznom — felelt az öreg — mert amikor nem eresztettem be a csónakba és ott akartam hagyni a parton, úgy sírt, mint a gyerek. Van-e harapás? No ha Te pontyot fogtál, megpróbálok én is.

— Én már mennék kifelé — mondtam — de ha már Te is kijöttél, még félóráig maradhatok.

Velem szemben, tőlem mintegy húsz méterre, az öböl ellenkező oldalán, volt Gyula bácsi bevetett horgász-helye. Odaevezett, csónakját az evezővillákra kötött kötélhurkokkal két vastag nádcsomóhoz kötötte, kibontotta horgát és felállt a csónakban.

Ami ezután következett, az már gyorsan pergett, akár valami filmfelvétel:

Gyula bácsi egy lendülettel messzire vetette be horgát, s ahogy a nagy pontydugó a vízre esett, Bundi kiugrott a csónakból, Gyula bácsi pedig egyensúlyát veszítve, ruhástól, horgobotostól, fejfelé a Balatonba zuhant. A kutya gyorsan nekiiramodva, úszott a vízbe vetett horog, illetve a dugó felé. Gyula bácsi a víz felszínére kerülve, a kikötött csónak oldalán megfogódzkodott, s miután sikerült a lenyelt Balatonvíz egy részét kiköpnie, éktelen haraggal kezdte Bundit szidni. A kutya azonban sem a származását, sem az egyéni becsületét érintő sértő szavakat — amelyek között mint legenyhébb a »buta kuvasz« és a »disznó dög« többször is elhangzott — nem is hallotta, csak a víz színén úszó dugó érdekelte. Végre megkaparintotta, szájába vette, visszaúszott vele, első két lábával a csónak falára kapaszkodott s a dugót mindvégig szájában tartva, mindenáron és nagy erőlködéssel vissza akart mászni a csónakba.

A helyzet kezdett veszélyes lenni. A két méternél mélyebb vízből Gyula bácsi sem tudott a csónakba

viSSzamászni, ezenfelül a csónakot a kapaszkodó Bundi súlyával annyira oldalára húzta és oldalt billentette, hogy félő volt, felborul és megtelik vízzel.

A kényes helyzet megoldására csak egyetlen mód volt. Odaveztem, felszólítottam Gyula bácsit, kapaszkodják az én csónakom végébe, hagyjuk ott az ő csónakját és Bundit, majd később értük jövök. Gyula bácsi megfogadta tanácsomat s ilymódon mintegy száz métert a sűrű nád mellett evezve, rajta túl kivonszoltam az öreget a partra. Amikor már vagy húsz méterre távolodtunk el a még egyre a másik csónakba kapaszkodó Bunditól, s a kutya észrevette, hogy otthagyjuk, szájában a dugóval utánunk úszott. A nád végén túl, a parton volt egy kis fürdőbódé. Odáig eveztem a csónakba kapaszkodó Gyula bácsival, aki azután a bódé pallóján kiment a partra s ott ruhájából facsarta, cipőjéből taposta a vizet. Én is kimentem hozzá, s éppen ajánlkoztam, hogy felmegyek lakásába és száraz ruhát hozok neki, amikor Bundi úszva partot ért és szájában az addig egy pillanatra el nem eresztett dugóval, élénk állt. Már csak a dugó volt meg, a horogbot és a zsinór bizonyára beleakadt valamibe a vízben, s a zsinór a horoggal a dugóról leszakadt. Bundi kirázta bundájából a vizet,

odament Gyula bácsihoz, a dugót lába elé tette, s olyan kedvesen, esdően nézett rá, mintha csak azt mondta volna: — Dobd be gazdám, én újból kihozom!

Erre már nem bírtam tovább, kitört belőlem a visszafojtott nevetés.

— Nem elég, hogy ez a büdös dög csuffá tett — heveskedett Gyula bácsi — még Te is kinevetsz! — Majd megfordult, haragjában felkapott egy nagy követ és Bundi felé vágta.

A kő nem találta el a kutyát, hanem beleesett a Balatonba. Bundi azt hitte, hogy megkezdődött a játék. Beugrott a Balatonba, lebukott a vízbe, a követ megkereste, szájában kihozta, megint Gyula bácsi lába elé tette és lehasalva, hűséges tekintetét Gyula bácsira meresztve, várta, hogy a követ ismét a vízbe vesse.

Erre már Gyula bácsi is előbb csak mosolygott, majd nevetett, azután lassan felvette a követ, messzire behajította a Balatonba és mosolygós, derüs arccal mondta a máris vízbe ugró Bundinak: — Ez való neked, nem a horgászat!

Ezzel azután be is fejeződött Bundi horgászszereplése, de Gyula bácsi sem beszélt soha életében többet a »horgáskutyá«-ról.

FEKETE EMBEREK, FEHÉR HEGYEK.

Írta: Eugen Eisenmann.

(Folytatás.)

Afrika legmagasabb hegye felé.

Afrika! Sárgán csillogó homokbuckák, a messze-ségben magasba törő pálmakoronák, végtelenbe vesző, vörösbarna fűtenger széleseben továbbtűnő

nap alatt. Mindez olyan távoli, annyira idegen, olyan csábító. Csodálatos Ígéretföldje!

Ám irgalmatlanul nagy fehér hegyek is tornyosulnak a négerrek országában. A hatalmas hegyek, dacolva a természettel, havat és jeget hordoznak hátukon! Mégpedig ott, ahol az egyenlítő Afrika déli részét elválasztja a ferdén húzódó Szudántól. Ott van a Kilimandzsáró óriás, fénylő kúpja, Afrika 6000 méter fölé meredő legmagasabb csúcsa és beljebb, a Nagy-Viktória tavon túl a Ruvenzori, a rejtelmek hegye. Tíz ujjunkon megszámlálhatjuk azokat az európaiakat, akik elefántcsapásokon és dögletes lázat lehelő mocsarakon át a legfélreesőbb néger falucskáig eljutottak, hogy meghódítsák a titokzatos hegység csúcsait.

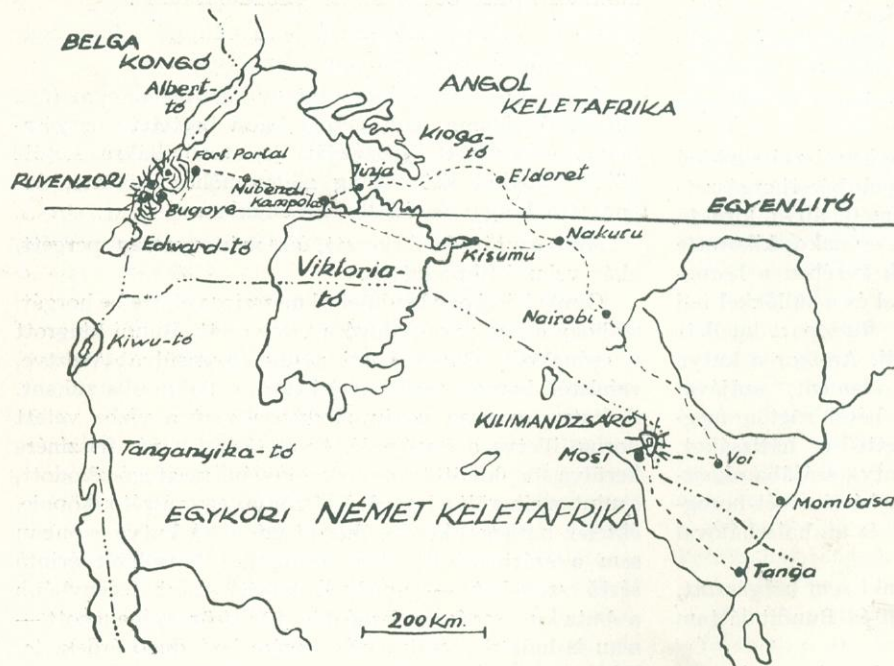
*

1937. december 8.-án indult útnak az öt tapasztalt bajtárs kis csapata.

Génúában két napig várunk a hajó indulására.

Napközben leveleket írunk és terjedelmes poggyásunkat vesszük számba. Este a város utcáin és sikátorain kódorgunk.

Aztán megszólalnak a hajókörtök és a tenger

gazellákkal, sötétlő őserdők... ezek a képek kavarnak az ember szeme előtt. Kék tenger mossa a partot, folyók és tavak termékenyítik a forró talajt és fekete emberek élnek a perzselő

kitáruul előttünk. Indulunk délnek, mögöttünk elsüllyed Európa. Port-Said, az első afrikai kikötő, mint tündöklő fényzőn tűnik fel az éjszakában. Kimegyünk a partra, ahol nyomorúságos félvér köszönt, trágár fényképeket igyekezőven ráncsózní. Afrika nem a legizlésebben fogad. Mindenki trópusi sisakot vásárol, csak nekünk túlságosan drága. Igaz viszont, később Afrika keleti részében szomorúan tapasztaltuk, hogy sokkal rosszabbak és sokkalta többbe kerülnek.

Horgonyt fel! Révkalauz jön a hajóra és befutunk a Szezei-csatornába. Az ázsiai part homokos és kopár s csak itt-ott látunk embert, az afrikai oldalt növényzet borítja, vasúttöltés, gépkocsiút fehérlik rajta, a háttérben kéklő hegyvidéket látunk. Szeze és Port-Szudán új település a Vöröstenger partján, csakis a hely jelentőségének köszönik létrejöttüket, s ez meg is látszik rajtuk.

Aden házait mintha sziklákra tapasztották volna. Feketén válnak el a hegycsúcsok az égtől. A tenger olyan, mint a tinta, s táncot járnak rajta a bennszülöttek csónakjai. Színes árusok kapaszkodnak hajónkra és hangos kiabálással élénk alkudozás kezdődik.

Az elmúlt napokon azt hittük, meseországban járunk. A haragoszöld vizen túl aranyszínű homok, sátorok és tevék. Karácsony felé közeledik az idő, csillogó fenyőfára és a hazai hegyeken szikrázó porhóra gondolunk, mégis könnyen lemondunk róla, mert csábít a nagy ismeretlenség. Minden egyes mérfölddel közelebb jutunk hozzá.

A tenger kellős közepén váratlanul felkiált *Theo* : — Három ládánk hiányzik! — Nyugodalmas naplopásunk közben kijelentése úgy robbant fel a fedélzeten, mint a bomba.

— De hiszen ez lehetetlen!

— Kérlek, győződj meg magad! A pénztárosnak három ládáról nincsen szállítólevele, a raktárnok szintén nem tud róluk.

Még káromkodni is elfelejtek és homlokomon gyöngyözni kezd a veríték. — Hol a jegyzék a málháról?

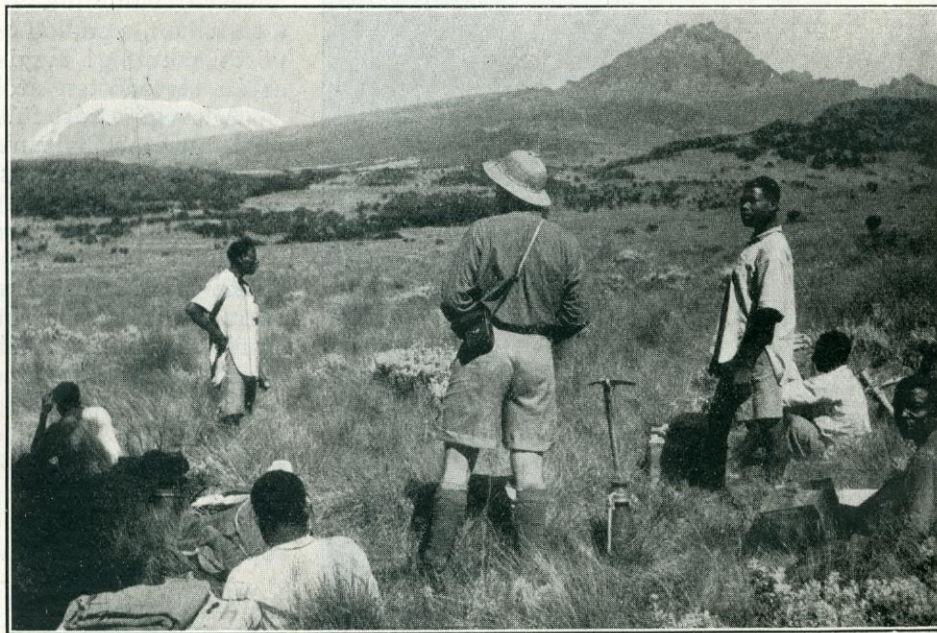
Ujjammal végigszántom a sorokat. — Itt a hatos szám. Ebben a ládában van a felszerelésünk. — Csendesen mormolom : — hegymászócipők, hágóvas, két hátizsák gyapjúholmival. — Ezenfelül hiányzanak a ládák, amelyekben tüzelőanyag, gyorsforraló és orvoság van. Ha ezek a csomagok valóban elvesztek, vége az expedíciónak.

Mindennek befellegzett! Hegymászócipő és hágóvas nélkül tehetetlenek vagyunk, mert Afrikában ilyesmit bizonyára nem lehet vásárolni és sutba vághatjuk büszke tervünket!

Valamennyien földre vagyunk sújtva, csak *Hildebrand* nem veszíti el nyugalmát. Váltig erősködik, hogy a ládáknak a hajón kell lenniök, valószínűleg csak a szállítójegyek hiányzanak.

Koccintunk rá és reménykedünk. Mombaszában majd kiderül. . . . De ha mégsem kerülnek elő a ládák?

— Szabad az út a kalandok országába! — üvöltik társaim tele torokkal, keveset törődve

A Bismarck-menedékház fölött az óserdő véget ér és odalátunk a jégborította Kibo és Mavenzi hegyóriásokra.

a többi utas rosszaló pillantásával, amidőn Afrika keleti partján Mombaszába érkezőnk. Karácsonyt még a hajón ünnepeltük és most partra szállunk. Egy csapásra másképen vélekedünk Afrikáról, mert eddig bizony nem a legjobb véleményünk volt róla. Megcsodáljuk a csinos öblöt, a zöld fákat és az elszórt, vöröscserepes házakat. Minden barátságos és derűs. Semmi sem emlékeztet más kikötőváros vígasztalan sívárságára.

Baljós dolgok fenyegetnek : hiányzik három ládánk értékes felszerelésünkkel, a szállodákban az árak pénzünk kis vásárlóértékéhez viszonyítva majdnem megfizethetetlenek, ezenfelül hatóságokhoz kell majd futkosnom és tengernyi levelet írnom.

No, de egyelőre még a hajón lakunk! Kapitányunk barátságosan hív, legyünk a »Wörmannlinie« hajóstársaság vendégei, ily módon még két napig a hajón maradhatunk.

Az Isten mégis csak szeret bennünket és minden jóra fordul. Három ládánkat kihalásszák a hajó gyomrából; megérkeztek a fontos okmányok nélkül is. *Siefken*, az az ember, aki Mombaszában mindent elintéz. Segít, ahol csak lehet. Meg-

veszi a vasútjegyeket, elintézi a csomagok dolgát, a vámvizsgálatot, kiváltja a fegyverviselési engedélyt és nyélbeüt még vagy egy tucatnyi más dolgot.

Az esztendő végefelé jár. Mombaszából december 28.-án indulunk. A harmadik osztályon errefelé csak a színes emberek utaznak. Másodosztályú jegyünk van, minthogy azonban mind az ötünk nevét feltüntető jegy az elsőosztályú

Az első előretörés a Kibo déli oldalához; a vad sziklafalakat felhő és köd takarja.

fülkén lóg, *Hildebrand* a gazdag világjáró biztonságával ide száll be, mi pedig követjük.

Eleinte a part mentén haladunk tova. Úgy rémlik, a vidék óriási növénykert a melegház páratelt, fojtó levegőjével. A sínpár mellett két oldalt egyes fáktól tarkított bozótos táj váltja fel. Az éjszaka derekán Voi állomáson átszállunk; ez néhány órai várakozással jár.

Voiban rajzanak a moszkító!

Voi valóságos malária-fészek!

Vak sötétség van. Az állomáson halomra rakott málhánk közepette álldogálunk. *Theo*, a patikusunk, a táskában kotorász; csodálkozásunkra féltucat tubust vesz elő.

— Hát ez mi az Isten csodája?

— Flit tubusban — felel a világ legtermészetesebb hangján.

Négy kérdőjel mered rá — Flit?

Néhány perc múlva a kíváncsian körülöttünk ácsorgó feketéknek valóságos színház, amint öt fehér ember mezítelen térdét és karját bolondmódra kenőcsözi. Ezzel hát elvetettük a malária-kérdés gondját.

Az afrikai keskenyvágányú vasutak páratlanok a világon.

Keskenyvágányú vasút, vagyis nem lehet olvasni, csészébe kávént önteni s az ember a vajaskenyeret az orrához ken, ahelyett, hogy a szájába tenné. Nem csoda, hiszen az egész alkotmány zötyög, inog és nyikorog. Az ülés szünet nélkül fel- és leráz, számításom szerint legalább öt centimétert. Félórai utazás után testünk össze van gyúrva.

Bennünket, újoncokat az első ébredés után még egy meglepetés ér. Reggel a párnás ülésen nyújtózkodva levesszük moszkítóhálónkat, ugyanis egy ablakot szellőzés céljából nyitva hagytunk. Ó, mi ártatlan báránycák! Félig bosszúsan, félig nevetve, bámuljuk a meglepetést: a padokon, a táskákban, a padlón és jomagunkon milliméternyi vörös porrétég! Egyikünk felrántja az ablakot, aztán sértődötten átöltözünk.

A levegő a zárt fülkében tűrhetetlenül fojtottá válik, mégsem nyitunk ki többé egy kis rést sem, de Moshiban, utazásunk végállomásán, mégis megint olyanok vagyunk, mint a vályogvetők.

Moshi a Kilimandzsáró lábánál épült és valamikor legnagyobb gyarmatunk, Német-Kelet-afrika egyik kerületének székhelye volt. Szemünk tágra nyílik, mert a sötét őserdő fölött valószínűtlenül magasan, mint fehérítő felhő, ragyog a forróöv óriáshegye, a Kilimandzsáró.

Moshiban adta ki *Theo* egyik leghírhedtebb szükségrendeletét: — Férfiak, takarékoskodnunk kell! — Mindannyian tudjuk, hogy lapos bugyellárisunk barátunk legfőbb baja. Borús ábrázattal sopánkodik a szállodák drágaságán.

— Eszerint tehát — gúnyolódik *Stumpp*, földmérőnk — a fákon fogunk tanyázni, majmok módjára?

Valahogyan azonban mégis csak segíteni kell magunkon! Vagy miért hoztunk volna üdvözléket és ajándékot a Moshi mellett lakó egyik kávéültetvényesnek rokonától? Pillanatig sem habozunk, hogy vállalt kötelezettségünknek eleget is tegyünk, ilymódon talán megoldódik éjjeli szállásunk kérdése.

Késő éjszaka kopogtatunk be az ültetvényeshez. Igen barátságosan fogad. Nagyon is megért bennünket, hiszen ő is hegyászó és nemrég jött vissza a Kibóról.

Másnap házigazdánk visszakisér Moshiba és segít élelmiszert vásárolni, úgyhogy idővesztés nélkül továbbutazhatunk Maranguba, ahonnan majd a Kilimandzsáró megmászására indulhatunk.

Maranguban ezernégyszáz méternyi magasságban toborozzuk karavánunkat. »Heja Safari« mondják errefelé, Afrikában, regényesen, ha az ember ilyen gypjasfejű teherhordó sereggel útnak indul. Huszonegy teherhordót és egy karavánvezetőt szerződtettünk. Amióta a hegy csúcsát Msevesevéből megcsodáltuk, földöntúli erővel vonz bennünket: magasan a felhős égbolton csillogott a Kibo örökös jege és magasztosan, mintha a föld fölött lebegne, ragyogott a csúcs.

Az igazi »safari« sohasem indul el fülsiketítő kiabálás és szörnyű rendetlenség nélkül. De csakhamar kibontakozik a sor. Ketten a csapat

élén haladunk, a többi a hátvéd. Még bizalmatlanok vagyunk, nem bízunk a feketékben és gondosan vigyázunk a poggyászra.

A bennszülöttek szokásos csapása eleinte megművelt dombvidéken kanyarog végig. Mindenfelé banánligetek, a vadsaggas törzs birtokában; gyakorta halljuk barátságos »jambo bvana« — adjon Isten jónapot uram — köszöntésüket. Később elmaradnak az ültetvények, a bozót, a sűrű erdő és a síkságon a magas fű elnyeli kis karavánunkat. A csapat voltaképpen nem is olyan kicsiny, hiszen néhány óra múltán messzire előresietett eleje már kilométerekre van lassan kullogó végétől. A menet tökéletesen felbomlott és magamban csomagjainknak legalább felére keresztet vetettem.

Hamar alkonyodik. Az ösvényt inkább csak tapogatjuk, mint látjuk, mert lámpáinkat az egyik néger viszi és hamarjában elérhetetlenek. Jobbra-balra roppan és zörög valami az erdőben. A komor, titokzatos sűrűség feléled, mi pedig puszta kézzel ballagunk, mert puskáinkat előrevitték a Ruvenzori felé. Hagyján, ha az ember nappal jár az őserdőben fegyver nélkül, de éjjel roppant kényelmetlen érzés.

Közvetlenül mellettünk megint ropognak az ágak. Egy szempillantásra eláll a lélekzetünk és hevesen dobog a szívünk. Vagy nem láttunk ma már többízben is elefántcsapásokat? Lihegve, a fáradságtól botladozó lábbal botorkálunk tovább. Előttünk feltűnik egy sötét alakatlan tömeg, mozdulatlan marad és végre testet ölt... a menedékház! Ez a Bismarck-menedékház, 2840 méter magasságban. Kőépület, valamikor a »Deutscher Alpenverein« építtette, most az angolok tulajdona.

Egyik emberünk a másik után dobja le terhét, s a szakács máris a tűzhely mellett áll. Elmúlik egy negyedóra, elmúlik húsz perc, de társaink az elmaradó feketékkel még hiányzanak. Aggódom s néhány kevésbé fáradt teherhordómat imbolygófényű olajmécseivel visszaküldöm. Örökkévalóságnak rémlik, mire végre a megváltó kurjantást hallom. Jönnék!

Későn vacsorázva, körben ülünk a kunyhóban, eszünk és a teherhordókat szidjuk. Látszólag erős feketéink közül néhány feljövét terhének súlya alatt összerogyott és csak gorombaságokkal meg furfanggal lehetett ismét talpraállítani. Bánja a szősz, a földolog, hogy minden csomagunk itt van!

— Haszontalan fickók! Teherhordóknak képzelik magukat s már az első nap ájzuldoznak — morog egyikünk, a többi helyesel.

A füst kéken száll a mennyezet felé és a sívár helyiség majdnem kedélyessé válik. *Wüest* éppen visszajön az előtérből, ahol a teherhordók tanyáznak.

— Mit mívelnek?

— Esznek, illetve falnak!

Menetelésünk második reggelén embereinken csodálkozunk. Ezek ugyanazok a fickók, mint a tegnapiak? Az indulással ugyan nagyon késlekednek, de azután könnyen és egyenletesen haladnak. Megállják a sarat, s mi örülünk nekik.

Végre kiderítjük a csodás változás okát. Teherhordóink nemcsak a kerestetet, hanem a kenyeret is kikötötték napszámjukba és asszonyaik tegnap üres gyomorral bocsátották őket szélnek. — Csak tölts meg a fehér bvana! — A fehér úr!

Nagyon szívesen, de enni csak este lehet, ez a szokásjog, az éhezők közül néhány pedig már nem bírta ki addig.

Részlet a Kibo déli oldalából meredek jégáraiival.

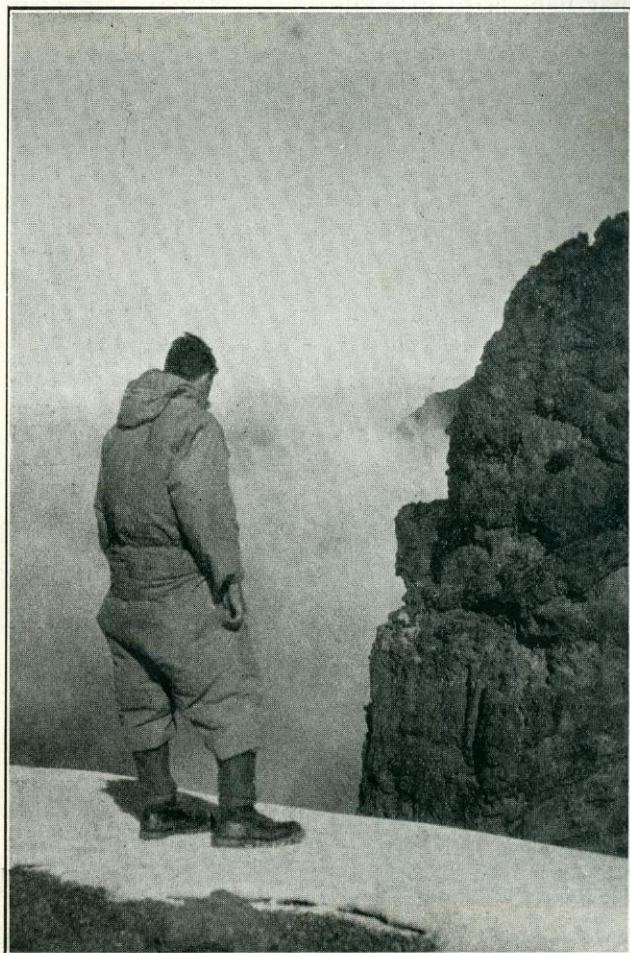
Örvendünk, hogy a teherhordók letörésének ilyen természetes magyarázata van és jól ki kell lépnünk, hogy el ne maradjunk mögöttük. Verőfényes az idő. De nem sokat érzünk belőle, mert a csapástól jobbra és balra néhány méternyire egyelőre megszűnik számunkra a világ, fejük fölött gyakran összecsapnak a páfrányok, a bokrok gallyai vagy a fakoronák.

Egyszerre vége szakad a félelmetes, vad őserdőnek és vakító napfényben fürdik előttünk a Kibo és a Mavenzi, a két különböző testvérhegy. A Kibo óriásméretű lekerekített púp, gleccserek borítják, jobbra tőle a Mavenzi, a vad hasadékokkal szaggatott sötét sziklavár.

A hullámos bádognál épült Péter-kunyhóig ezerméteres emelkedést kell legyűrni. Ott elbocsátjuk a teherhordókat, csupán a vezető és hét ember marad. A menedékháztól kilátni a völgybe, a végtelen füves síkságra, a csillogó tavakra és a kéklő, szigetszerűen magányos hegyekre. Csaknem otthonosak vagyunk, mintha az Alpokban járnánk, de azzal a különbséggel, hogy szabadabban viselkedhetünk. Éber szakácsunk mindent

lát és mindig kész takarítani és bennünket kiszolgálni.

Itt fönt végre nem bántanak a moszkítók, Afrika alattomos vérszopói. A nagy ragadozók rendszerint kitérnek az embernek, de ezek az apró zümmögő bestiák dühösebben támadnak a bulldognál. A lapályon az embernek egy pillanatig

Theo a Kibó déli sziklafalán.

sincsen nyugta tőlük, de úgy látszik, ehhez a kellemetlenséghez is hozzá lehet szokni.

Meglátogattam egy massai falut és láttam, hogy a büszke harcosoknak, az ország leghírhedtebb marhatolvajainak — akik azt hiszik, hogy az egész állatvilág csak nekik, a szabad massaiknak van teremtve — arcát is tucatjával lepik el a legyek. Percekig mászkálnak szemük és szájuk körül, ahogyan odahaza a barmokon láttuk és a gögös massaiknak szemük sem rebben, arcizmuk sem rándul. Sőt láttam fehér telepest is, aki majdnem ilyen érzéketlen volt.

Mindnyájunkat gyalázatos főfájás kínoz. Meztelen térdhajlatunkban a bőrt megpörkölte a nap. Bár halálosan fáradtak vagyunk, égünk a cselekvés vágyától. A nap könyörtelenül tűz a ködön át is, reggel első dolgunk a sisakot mosdatlan, kócos fejünkre borítani.

Hajnamban teherhordóink éneke ébreszt. Noha vadságák, valamennyi keresztény. Ezért hát nem bőszi harci dalokat zengenek, hanem zsolttárok

kat fújnak. Minden alkalmas, sőt alkalmatlan pillanatban is rázendítenek.

Szakácsunk megválasztásában szerencsénk volt, mert nagyon tiszta. Legtöbbje ugyanis nem mondható annak, bár majdnem mindegyik jól főz. Mit tehet az ember, ha fekete konyhafőnökének az a kiirthatatlan szokása van, hogy ingét felemeli és hasa síma bőrére sodorja a »nudli«-nak mondott tészta? Tudnál rá más orvosságot, mint szitkok közepette megrúgni és elkergetni?

Január 3.-án délelőtt elhagyjuk a Péter-kunyhót. *Hildebrand, Wüest és Stumpp* a Kibó menedékháza felé tart, hogy a sokszor járt úton megmássza a 6000-méteres hegyet. *Theo*-val és három teherhordóval északnyugat felé indulok. Csak lassan törtetünk előre, mert a feketéket súlyosan megterheltük élelmiszerrel, felszereléssel és hálósákkal. Talán tucatnyi völgyön és hegyháton haladunk át, a táj fokozatosan elveszíti füvespuszta jellegét és kopár lesz. Végtelen hamulejtők váltakoznak ördögcsántásos mezőkkel. Szöges bakancsaink alatt szilánkosan hasad az üvegridegségű pala. Ma is rejtély számomra, hogyan mehettek nehéz terhüket cipelő feketéink meztláb azon a borzasztó terepen.

Időnként foltos mohával borított, egymásra torlódott sziklatömbök mellett megyünk el. Olyanok mint az összeomlott romok. Szorosabban markolom jégcsákányom nyelét és gyanakodva kémlelek előre. Leopárdok? Semmi sem látszik, csendes és kihalt a vidék.

A Kibó kavargó felhők között rejtőzik s pillanatra sem látjuk érintetlen déli falát. Pedig az óriásnak ezért az oldaláért jöttünk, amelyre halandó lába még sohasem lépett. Délután 5 órakor a déli jégár peremén készülünk éjjeli tanyát ütni. Magasságmérőnk 4515 métert jelez. A két gyorsforraló sustorog és kék lángja fölött fazekak sorakoznak. A vízzel nagyon takarékoskodunk, mert készletünket idefent nem pótolhatjuk, még teherhordóink is lemondanak teájukról.

Ezután durva takaróikba burkolódnak, ketten felvonják a lég- és vízmentes sátorponyva gumival átitatott vásznát, a harmadik pedig meglepszik egy krumplis-zsákkal. Jómagam *Theo*-val belebújok a sátorban pihével töltött hálósáukba.

Barátainkra gondolunk. Vajjon holnap felérnek-e a Kibó kúpjára? És mi? A bizonytalanságba indulunk, nekivágunk a nagy kalandnak és az elsők leszünk, akik rámerészkedünk a Kibó déli oldalán alászakadó óriás falra.

(Folytatjuk.)

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Danzig szerepe a középkor magyar rézkivitelében. A magyar történelem régibb lapjain Danzig város neve mindenféle vonatkozásban nagyon sűrűn szerepel. Ennek egyik bizonyossága az, hogy a hatalmas kikötő sokat emlegetett nevét eleink kissé átalakították, a lengyel Gdansk-ot Danzka-ra magyarosították. Irodalomtörténetünk a Danzka nevet leginkább a bujdosó *Balassa Bálint* híres búcsúverse révén emlegeti; de sokat

szerepel *Báthory István* lengyel király, valamint *II. Rákóczi Ferenc* fejedelem viselt dolgaival kapcsolatosan is.

A középkor végéfelé, meg az újkor elején összekötésünk Danziggal elsősorban kereskedelmi volt. Úgy látszik, eleink a különben elég hosszú utat Danzigba biztonságosabbnak ítélték akár az Adria valamelyik kikötőjébe, akár a Konstatinápolyba vezető útnál. De bármi volt az oka, való, hogy a XV—XVI. században Magyarországnak kivitelre szánt minden felesleges terméke Danzigon át jutott el a nyugati országokba.

Abban az időben elsősorban a vörösrezet kereste csaknem egész Európa. Ezt a fémét pedig hazánk ösföldjén — természetállapotban — már a csiszolt kőkor, vagy neolitik embere is olyan bőségesen találta, hogy szerszámaikat nyers természetéből kalapálta. Ilyen természetű előfordulását Reck környékén ismerjük. A középkor egyik legdúsabb rézércbányája viszont Besztercebánya közelében, Úrvölgyön — akkori nevén »Urak völgye«-n — volt. Jelentős bányahellyé Úrvölgy akkor fejlődött, amikor az egyes besztercebányai polgárok sok kis bányarésztvényét, valamint a *Korvin János* királyfi tulajdonában volt bányákat egy világot látott és a kereskedelem iránt is fogékony főúr, *Thurzó János* vásárolta össze (1495).

Közbevetve elmondhatjuk, hogy Úrvölgy nevét a természettudományban az ott felfedezett jellegzetes réz-ásvány, az *úrvölgyit* örök időkre megőrzi. Ezt a gyönyörű smaragdzöld, táblás kristályokban található rézmészhydroszulfátot ($\text{Ca O}_4 \text{ Cu O}_2 \text{ S O}_4 \text{ 6 H}_2 \text{ O}$) *Szabó József*, a budapesti tudományegyetemen a földtan első magyar egyetemi tanára írta le először. Pompásan csillogó, remek élénkzöld lapok alkotta kristályhalmazai láttára első pillanatban arra gondolunk, milyen gyönyörű ékkő lehetne az úrvölgyit. Ékkőnek azonban, sajnos, nem válik be, mert a kicsi kristályoknak igen nagy gyengéjük csekély (2·5!) keménységük és ezzel kapcsolatos karcoskötésük. A *Mohs*-féle keménységi sorozat szerint tehát az úrvölgyit a kő (2!) és a calcit, vagyis a mészpát (3!) keménysége között van.

Hanem térjünk vissza a *Thurzó*-k korára.

Meg kell jegyeznünk, hogy a *Thurzó*-családban hagyomány volt a bányászattal való foglalkozás. A magyar bányászat történetében kivált *Thurzó Elek* körmöczi bányagrófjával nevével találkozunk gyakran. *Thurzó János* azonban ezen a téren ezt az ösét is jóval túlszárnyalta. Szájhagyomány szerint még azt is megtette, hogy egy velencei fémkohóban rangrejtve mint egyszerű munkás dolgozott, csak hogy módját lelje a réz és ezüst elválasztásának akkoriban még hétszecsét alatt őrzött titkát ellesni.

Thurzó János réz-szállításának nagy arányai akkor bontakoztak ki, amikor az akkori »Rotschild«-okkal, vagyis a *Fugger*-ekkel szövetkezett. *Fugger Jakab* rendelkezésére bocsátotta a nagyobbmértetű bányászkodás és kohósítás költségeit, s a Pozsonyban kötött szerződés szerint a haszonban egyenlő arányban osztozkodtak. A termelt réz fele itthon maradt, másik felét pedig kiszállították. A forgalom és a haszon nagyságáról fogalmat ad, hogy *Thurzó* Stubnyán és Zsolnán át Teschenig kijavítottatta és jókarban tartotta az országutakat. Ezenkívül a víziutakat is a lehetőségig kihasználta és a Besztercebánya és Danzig közötti útvonalon — sőt még jóval tovább is — hatalmas kereskedelmi hálózatot létesített.

Az ilymódon jól megalapozott rézkivitel *Thurzó János* halála után fia, *György* irányításával még foko-

zódott. Az addigi évi tizenkétezer mázsá kivitel huszonegyezer mázsánál többre gyarapodott. A magyar réz Antwerpenbe, Amsterdamba, sőt Lisszabonba is eljutott, mégpedig majdnem az egész mennyiség Danzigon át.

Terényi János egyik cikkében érdekes adatokat közöl egy 3600 mázsára rúgó réz-szállítmány történetéről, amely abban az időben Európa közepén az egész külügyi képviselőket is foglalkoztatta. Ezúttal csak annyit említünk meg róla, hogy a bonyodalom akkor a Danzig és Lübeck közötti ellenséges viszony következménye volt. Mert a »Rotterdam« nevű holland hajót, amely csupán a magyar rézért vitorlázott el Danckába, alig hagyta el a kikötőt, a Keleti-tengeren leselkedő lübecki hadihajók feltartóztatták. Hiába volt a hajó fedélzetén tartózkodó szállítmánytulajdonos *Thurzó* tiltakozása, a lübecki hajóraj parancsnoka a Németalföldnek szánt egész vörösre szállítmányt elkobozta. Természetes, hogy a *Thurzó-Fugger* cég ebbe nem nyugodott bele, de a vitás ügyet — hosszas huzavona után — hatalmi szóval végül *Miksa* császárnak kellett megoldania.

Gaál István

Az indiai-csótány Európában. Ismeretes, hogy a délszaki és a forróégyövi vidékek állatvilágának egyes példányait különösen a kereskedelmi hajók akárhányszor messze tájakra elhurcolják. A forróégyövi országokból érkező, főképpen gyümölcsöt, általában növényi anyagokat tartalmazó rakományokban mindig sok »potya«-utas rejtőzik. A »potya«-utasok javarésze az ízeltlábúak világából kerül ki. De már arra is volt példa, hogy fiatal óriáskígyó került ilyen módon az egyik budapesti banánraktárba. Ezek az állatok a hurcolást valamennyire még csak tűrik, sorsukat azonban a szülőföldtől való elszakadás és az életkörülményeiknek meg nem felelő, szokatlan környezetbe jutás többnyire hamarosan megpecsételi. Ám, ha szülőföldjükéhez hasonló környezetbe kerülnek, nemcsak, hogy nem pusztulnak el, hanem az új hazában el is szaporodnak.

Európa mérsékelt éghajlata, földrajzi és földtani viszonyainak eltérő volta, más növényzete, a forróégyövi tájakról idekerült ízeltlábúak közül a legtöbbnek nem adja meg a létfeltételeket. Mégis vannak helyek, amelyek a messziről jött utasokat hazájukra emlékeztetik és ahol olyan jól megvannak, akár régi otthonukban. Ilyen kedvező helyek számukra az európai nagyobb városok növénykertjeinek pálmaházai, üvegházai és más hasonló berendezései. Ezekben a meglegházakban mindig akadnak arról a vidékről származó ízeltlábúak, ahonnan a meglegház növényeit hozták. Az üvegház egyenletes melege és paradís levegője igen kedvez nekik, az ott tenyésztett növényekben vagy korhadékaikban pedig többnyire táplálékukat is megtalálják, úgyhogy egyik-másik faj akárhányszor annyira elszaporodik, hogy a pálmaháznak valóságos csapása és állandó a panasz ellene. Nemrégiben a rostoki növénykert üvegházaiiban az állandó védekezés ellenére a forróégyövi országokban mindenütt megtalálható indiai-csótány (*Periplaneta Australasiae Fabr.*) szaporodott el és a pompás orchideák zsenge hajtásainak és virágainak levágásával nagy kárt okoz.

Ezek a jövevények azonban, ha a meglegházakból szabad levegőre kerülnek, rendszeren elpusztulnak. Ám nem egyszer akadnak közöttük olyan fajok, amelyek ha nem is egyszerre, de lassan, fokozatosan, hozzá szoknak új környezetükhöz, amiben bizonyára valami élettudományi sajátosságuk, adottságuk, elsősorban nagyfokú alkalmazkodó képességük segíti őket. Példa erre

a szintén a forróégyövi országokban honos *Orthomorpha gracilis* (C. L. Koch) nevű ezerlábú. Ez a kis állat a kereskedelmi hajózás révén ma már valószínűleg világpolgár. Európába, mégpedig Hollandiába, forróégyövi országokból hozott növényekkel valószínűleg 1880 táján hurcolták be, azóta meglehetősen gyorsan és annyira elszaporodott, hogy alig van Európának országa, amelyben nem találták meg, de csak üvegházakban; ott, ha túlságosan elszaporodik, kártékonyvá is válhat. Minthogy eredetileg forróégyövi állat, Európában szabadég alatt nem igen él meg, azért csak igen ritkán akadnak a szabad természetben egy-egy példányára. A budapesti margitszigeti melegágyakban is megvetette lábát és ott félig már a szabad levegőn való életmódhoz is hozzászokott. Érdekes, hogy ennek az állatnak fajrokonai annyira kényesek, hogy a hurcolást egyáltalában nem tűrik; mihelyt a nekik megfelelő környezetből kikerülnek, egy-kettőre elpusztulnak.

Szalay László dr.

Kéksavat termelő ezerlábúak. A legtöbb ezerlábú testében úgynevezett bűz- vagy védőmirigyek vannak. Jelenlétükről bárki azonnal meggyőződhet, ha valamelyik közönséges *Julus*-unkat kezébe veszi. Érintésre ugyanis a védőmirigyek tüstént működni kezdenek. A legtöbb faj védőmirigyének váladéka különleges nedv; sajátos, gyakran csípős, szúrós szagot áraszt, különösen ama fajoké, amelyeké gyorsan párolog. Jelenlétüket a test két oldalán levő, a nagyobb és világosabb színű fajokon szabadszemmel is látható, sötét foltok sora is elárulja. A sötét foltok a védőmirigyek nyílásai (*foramina repugnatoria*). Támadás esetén ezeken a nyílásokon azonnal kibuggyan a váladék; ezt a nagyobb fajok messzire el is tudják lövelni. A váladék színe többnyire sárga vagy barna, de egyes fajoké szép citromsárga, másoké cseresznyepiros, néha tiszta fehér. A védőmirigyek váladékának meglehetősen jelentős szerepe van az állat életében, amennyiben kellemetlen szaga és íze lehetőleg elriasztja és távoltartja ellenségeit, úgyhogy az ilyen ezerlábú sok állat számára élvezhetetlen és undorral fordul el tőle.

A mirigyváladékban jódot, chinont és a karimás ezerlábúakéban (*Polydesmidae*) mérges szabad kéksavat mutattak ki. Több kutató megjárta már például az Európa délkeleti részében honos *Polydesmus collaris* C. Koch nevű fajjal. Ha ugyanis ennek az állatnak a társaságában más ízeltlábú állatokat közös gyűjtőüvegben akartak élve hazavinni, mire hazaértek, a *Polydesmus collaris* kéksavától valamennyi többi állatuk elpusztult és élő állapotban való vizsgálatra, továbbtenyésztésre természetesen már nem voltak alkalmasak. Az ezerlábúak bőr alá fecskendezett védőmirigyváladéka kisebb állatokat, például egereket megöl. Úgy látszik, a váladékban lévő mérges anyagok inkább belsőleg hatnak, mert külsőleg a sértetlen emberi bőrön ártalmatlanok, legfeljebb gyengén égetik a bőrt, de az is hamarosan elmúlik.

Szalay László dr.

KÖNYVEKRŐL

Gróf Széchenyi Zsigmond: *Nahar*!... »Indiai Vadásznapló«. Második kötet. 380 oldalon 71 fényképpel. Dr. Vajna és Bokor kiadása, Budapest, 1941.

Lapunk januári számában ismertettük a szerző indiai vadásznaplójának első kötetét és jeleztük, hogy

nemsokára megjelenik második kötete is. Most pedig, hogy ezt is elolvastuk, hogy ennek is a végére értünk, úgy érezzük, megismerkedtünk Indiával, ott jártunk, tigrist lőttünk hajtásban is, lesből is az általa leütött és a sűrűségbe hurcolt bivalyborjú hullája mellett... sziklás hegyoldalon négykézláb mászva, vakmerően követtük a sebzett párducot barlangi búvóhelyéig és két-három lépésről végeztük ki... éjjelenként a hirhedt emberölő tigrist keresve, gépkocsival barkácsoltunk és a fényező vakító fénycsóvjában csak a vad villogó szemét látva, párducot lőttünk csitál-szarvasborjú helyett és... íme, nagy bánatunk, veszteségünk, hogy el kellett onnan jönnünk, mert Széchenyi-ék abba hagyták a vadászást, vége szakadt a naplónak, négyhónapi utazgatás, vadászat után hazajöttek. Bárcsak ott maradtak volna még egy darabig és most a napló harmadik kötetét várhatnók!

Noha a szerző a második kötet végén Indiától és indusoktól búcsúzva azt mondja, hogy »India csaknem ugyanolyan maradt számomra, mint amilyen azelőtt, ismeretlenkorában volt — idegen... idegen és érthetetlen«, az olvasó mégis úgy érzi, hogy a könnyedén, szemléltetően, minden felesleges sallangtól mentesen, közvetlenül és kedvesen megírt vadásznaplóból megismerte Indiát, már amennyire európai fehérbőrű ember a mérhetetlen gazdagságnak, a tobzódó jólétnek és fényűzésnek, s egyúttal a szinte elképzelhetetlen nyomornak... az ígéreteknek, a titokzatosságoknak, a varázslatoknak ezt a világát egyáltalán megismerni vagy — talán jobban mondva — megérteni képes. Az »ezeregyéjszaka« mázsányi aranyba, ezüstbe, csillogó-szikrázó drágakövek tömegébe, márványpaloták szédítő pompájába, pazar jelmezek keleti művészetébe rejtőző, évezredek, csodás multban gyökerező ezernyi rejtélye, titka az a láthatatlan sorompó, amelyet az európai vendég egyre érez, s amelyen túl nem jut.

És ebben a mesevilágban itt is, ott is — a vadon bozótjában mint állat és ember gyilkos veszedelme, a palotákban pedig mint a termék falait sűrűen borító remek vadásztrofea — kísért és megdobogtatja a vadász szívét a legpompásabb és legfélelmetesebb ragadozó, a tigris, az indusok *nahar*-ja, a maharadzsaék, a kiváltságos fejedelmek és vendégeik vadászszáknánya.

Széchenyi indiai feljegyzéseinek változatosan tarka sora annak az ázsiai meseországnak — és vadászati paradicsomnak — kitűnő jellemzése. A szerző a vadászatnak kiváló szakértője, ezért vadászati élményeinek és megfigyeléseinek leírása is mindvégig szakszerű, igaz és tanulságos, sőt esetenként annyira eleven, hogy szinte hátborzongatóan izgalmas. Közben mesterien egyszerű, rövid tollvonásokkal rajzolja meg számunkra mindazt, amit a vadászat kénytelen szüneteiben — utazás közben, a vonaton, a városokban, a palotákban, a vadászat alkalmát keresve és várva — Indiából lát és az indusok életéből, szokásaiból, történelméből megtud.

Ily módon nemcsak a tigrisre, a párducra, a tizenkétmázsás vadtulokra, a szambárszarvasra, az angolok kimutatása szerint nyolc év alatt ezer embert megölt ajakosmedvére vadászás, majd a vadrucára és a homokityúkra való tömeges puskázás szokásos módját tudjuk meg tőle, hanem hangulatos, rövid vázlatokat kapunk egyebek között az »ébreden alvó dzsungel« éjszakájáról... a szédítően gazdag indus fejedelmek életmódjáról, társadalmi szokásairól, szórakozásairól, palotáik káprázatos pompájáról, például »ezüst díszből valóssággal roskadozó« reggelizőasztalukról, ünnepi lakomáikról vert

aranytányérok... termeket betöltő csodás vadász-trofea-gyűjteményükről... delejes mámorban parázson meztelen lábbal táncoló »cigányok«-ról... állatokat megbűvölő koldus fakirokról... a mysorei jól gondozott állatkertről és benné a hófehér kecskeantilopok csoportjáról... a vad elefánt befogásának és szelidítésének módjáról... a »valóságos dzsungel«, a »gyönyörű ősréteg« állat- és növényvilágáról...

Művészi ízlésre valló szép fényképei ugyancsak fokozzák elbeszéléseinek hatását; valamennyi kitűnően sikerült felvétele közül a leghatásosabb és sajtóságon eredeti az ormányát függőlegesen fölfelé nyújtó agyaras, tátottszájú elefánt tarkóján ülő bájos útitársa. Emberi arcképnek valóban szokatlan, különös keret.

A feleségétől mindenhová elkísért szerző négy hónapig élvezte Jaipur, Bhopal, Bikanir és Mysore »fenséges fejedelmei« pazar vendégszeretetét és tizenkétféle nagyvadat, közte hat tigris, három párducot, négy medvét és két vadtulkot ejtett el. Indiai vadász-kirándulásának egyik élő tanúja a nehányhetes korában magával hozott, immár hároméves ajakosmedve — ez a feketekócos ragadozó — a budapesti állatkertben él és emlékeztet a szerzőnek erre a tökéletesen sikerült, minden részében kiválóan érdekes, kalandos utazására.

Nadler Herbert

Gombocz Endre: *A Királyi Magyar Természettudományi Társulat története 1841—1941.* I—VI + I—467 oldalon, 54 arcképpel. Budapest, 1941. A Kir. Magy. Természettudományi Társulat kiadása.

A most megjelent összefoglaló munkában a Társulat főtítkára gondosan, részletesen ismerteti hazánk egyik legrégebb és legnagyobb közművelődési egyesületének százados munkásságát. A Természettudományi Társulat mindig az első sorban kért helyet, amikor a hazai közművelődés fejlesztéséről és terjesztéséről szó esett, és eleinte kezdetleges, szerény, majd későbbben megérsődött anyagi eszközökkel, de mindig az igazán elhivatottak lelkesedésével igyekezett feladatának megfelelni. Az elmúlt száz esztendőben nem volt a magyar természettudományos művelődésnek egyetlen olyan képviselője, aki nem állt valamilyen kapcsolatban a Társulattal, és nem volt olyan természettudományos megmozdulás, mely a Társulatban visszhangra nem lett. A most kiadott összefoglaló munka végigvezet a Társulat történetén a megalakulás kezdetétől napjainkig. Lépésről-lépésre beszéli el, hogyan fejlődött ki a kezdetben jelentősnek alig mondható egyesület a mai hatalmas társulattá, elmondja, hogyan alakultak meg a szakosztályok, hogyan létesült a könyvtár, mikor indult meg a »Közlöny«, a könyvkiadóvállalat, hogyan javult és fejlődött anyagi helyzete. Sokszáz érdekes adat és feljegyzés nyomán elevenedik meg hazánk régi nagy természettudósainak élete és munkássága. Az ő működésük révén jelentek meg a Természettudományi Közlöny tartalmas kötetei, a különkiadványok sorozatai. Hajdan a Társulat volt Magyarországon az egyetlen természettudományos központ. Ma már ez nincs így. A kutatóintézetek sora alakult meg, sok természettudományi folyóirat lát napvilágot más intézmények kiadásában, sőt napilapjaink is helyet adnak a természeti és rokon tudományoknak. A Természettudományi Társulat büszke lehet arra az általános érdeklődésre, amely napjainkban a természettudományok iránt mindenütt megnyílvánul. Ebben ugyanis a Társulatnak van a legnagyobb része

és így már most is elérte az Alapszabályokban kitűzött egyik célját, a természettudományok általános megkedveltetését és terjesztését. *Gombocz* művelődéstörténeti szempontból is jelentős könyve ügyesen, áttekinthetően beosztva, szép köntösben jelent meg; a munkát a Társulat életében szerepet betöltő természettudósok ötvennégy arcképe díszíti.

Wagner János dr.

Kol Erzsébet: *Tiszaparttól Alaszkáig.* 8° VII + 327 oldal, egy műmelléklettel, 48 táblával és 6 szövegábrával. Budapest, 1940. A Kir. Magy. Természettudományi Társulat kiadása.

Egy magányos nő útrakel, hogy tanulmányozza a távoli világrészek jégárainak moszatvilágát. Hajtja, úzi a tudás szomja, minden akadályon át. Nagyon érdekesen mondja el Amerikában szerzett tapasztalatait. Példás szorgalommal és gondossággal szedte össze könyvének adatait. Növénytan, állattan, földtan, embertan, történelem, közoktatás, közlekedés, kereskedelem, ipar, természetjárás, vadászat, halászat, bányászat, vagyis minden, ami a természettel és az emberrel összefügg, érdekelte a szerzőt, mindennek helyet ad könyvében. Mint-hogy Alaszkában volt legtovább és a legtöbb helyen, erre vonatkozó adatai a legteljesebbek. Ilyen sokoldalú könyv írása nem egyszerű feladat, nem csoda, hogy többször nem megfelelő emlősneveket használ, sőt egyik-másik állatfaj nevének használatában sem következetes. De ezért a hibáért a derék szerzőre csak az vethet követ, aki jómaga sohasem kísérelte meg más tudományok elnevezéseit magyarra fordítani. A könyv képei igen szépek, sok eredeti felvétel a szerző ügyességét dicséri, az utazás leírása rendkívül érdekes és tanulságos. A könyvet melegen ajánlom olvasóink figyelmébe.

Éhik Gyula dr.

Dr. Heinroth O.: *Aus dem Leben der Vögel.* Berlin, 1938; 165 oldal 98 képpel. »Verständliche Wissenschaft«, 34-edik kötet. Ára vászonkötésben 4-80 Márka.

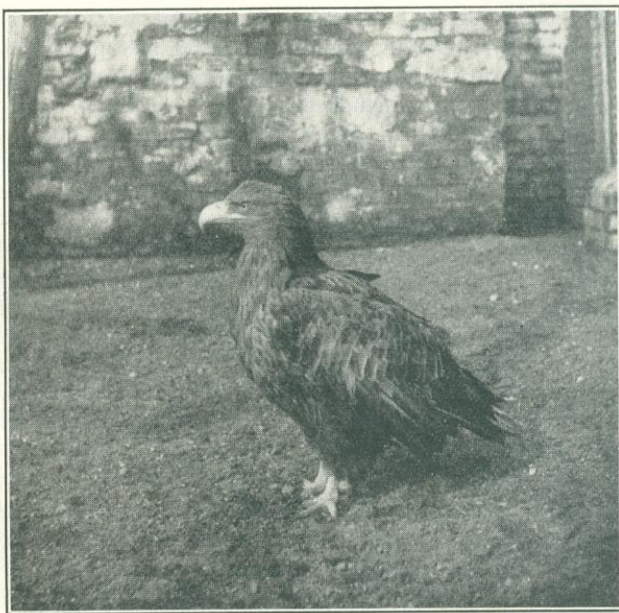
Aki a szerzőnek a madárkutatók és madárkedvelők táborában fogalommal lett »Die Vögel Mitteleuropas« című négykötetes nagy művét ismeri, az eleve úgy veszi kezébe ezt a kis könyvet, hogy eredetiséget vár benne. És ebben nem is csalódik, mert a könyvecske csakugyan igazi »Heinroth«. A szerző a madárellet érdekességeit huszonkét fejezetben tárja elénk és arra törekszik, hogy bőséges madártani tapasztalataiból merített egyes részletek segítségével az általános érdeklődésre számot tartó kérdéseket kidomborítsa. Kevés madárkutatónak jutott a madárellet megfigyelésre olyan sok alkalom, mint neki, aki a berlini állatkert gazdag madárállományán végezte tanulmányait. A fejezeteknek több mint a fele a madárszaporodás életjelenségeivel foglalkozik, ezért Heinroth-nak a tojásból való madárnevelésre vonatkozó világhírű tapasztalatai ebben a kis könyvben is szerepelnek. Az olvasó a könyv áttanulmányozása után kellő áttekintést kap a madártan legfőbb fejezeteiről, tehát az állattan egyik legrészletesebben ismert területéről. A madár szervezetéről és életmódjáról ma már többet tudunk, mint amennyit az avatatlan ember gondolna, de a nagy kérdések még a megoldás kezdetén vannak és a szerző szerint éppen ezeknek a kérdéseknek ismertetése volt könyvének célja. Külön kell megemlítenünk a könyv alaki szépségét, amely ismét becsületet szerzett a német könyvkiadásnak.

Vasvári Miklós dr.

ÁLLATKERTI HÍREK

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJÉNEK KÖZLEMÉNYEI

Rétisasok az Állatkertben. A sasröpdé lakói új társat kaptak; egy uradalom szépen fejlett rétisast ajándékozott az Állatkertnek. A megfigyelés idejét a kisragadozóház ketrecében töltötte. Nagyon vad volt. Ha valaki előtte elsétált, rémületében nekirepült a vashuzalhálónak; tollfelhő kavargott körülötte és csőre töve vérzett. A jó bánásmód és az ápolók gyakori látogatása azonban lassan-lassan annyira megszeliődte, hogy a kétheti megfigyelés elteltével könnyen meg lehetett fogni és a tágas sasröpdébe eresztetni. Találkozása a röpdé régi

Rétisas az állatkerti sasröpdében. *Haller László dr. felvétele.*

lakóival nem volt túlságosan barátságos. Hangos vijjogással fogadták. Eleinte nem közeledtek hozzá, csak ellenségesen nézegették. Talán erejét vizsgálgatták. Később aztán, mintha forradalom tört volna ki köztük, az egész madársereg szárnyra kelt és bizony néhányszor alaposan megtépázták a jövevényt. Úgy látszik, a felavató szertartását végezték rajta, mert azóta nem bántják; elfogadták társuknak.

Az új ajándékmadárral az állatkerti rétisások száma kilencre emelkedett. A rétisas hazánk legnagyobb ragadozómadara. Erősen fejlett magas csőre, félgatyás lába és fehér farka a legszembeütőbb ismertetőjele. *Chernel* a Duna és a Tisza északibb részein is találkozott vele, de megfigyelték már a Fertő-tónál és Pozsony környékén is. A legtöbb Mohácstól délre, az aldunai ligeterdőkben és Drávafokon él. Gyakori vendég a Nagyalföldön is, főképen a Hortobágyon, ahol magam is találkoztam vele. A végtelen pusztaságon vadászgatva, egy kis földhányáson egy subás embert láttam álldogálni. Amikor azonban közelebb értem hozzá, legnagyobb meglepetésemre a subás ember rétisassá változott és 200 lépésnyi távolságból szárnyra kapott.

Később, amikor már szédítő magasságban körözött fölöttem, még egyre csodáltam hatalmas méreteit.

Fészkrét karvastagságú ágakból öreg, magas fa koronájába rakja. A megfigyelők szerint olyan vidékeken, ahol nincsenek erdők és ligetek, néha a földön és sziklán is költ. Fészkének átnérője gyakran meghaladja a két métert is. Két-három szennyesfehér tojást tojik és a kikelő fiatalokat gondosan neveli. Régebben tüzzelvassal irtották, mert ahol elszaporodott, kárt okozott a halásznak is, a vadásznak is. Halat, kisebb emlősöket, sőt még ögzidát is rabol, de a dögöt sem veti meg. Ma már védi a vadásztörvény, mert száma aggasztóan megcsappant és nagy kár lenne, ha hazánkban ez a királyi madara kipusztulna.

A sasröpdében a rétisásokkal együtt még három szirtisas, három parlagisas, tíz fakókeselyű és három barátkeselyű él. Európa legnagyobb ragadozómadarai szépen megférnek egymás mellett. Ugyanazt a táplálékot kapják olyan bőségesen, hogy nem vesznek össze rajta. Főtáplálékuk lóhús, patkány, ritkábban marhahús.

Legnagyobb részük ajándékba került az Állatkertbe. Csapdával fogták vagy lötték őket; sebüket azonban nálunk hamarosan kiheverték. Vannak köztük olyanok, amelyek már tíz-tizenöt év óta élnek a legjobb egészségben az Állatkertben. Röpködnek, az alattuk robogó vonatokra kiabálnak és láthatóan jól megvannak tágas helyükön.

Alkonyattal azonban a népes társaság elcsendesedik. Sorban felülnek a sziklafal tetejére és belebámulnak a lenyugvó nap vörös tányérjába. Elfelejtik, hogy rabok, hiszen ősi szabad tanyájukon minden este éppen így búcsúztatták pihenni tértő jötevőjüket.

Haller dr.

»**Picó**«, az állatkert kedvelt pónilova húszévi hűséges szolgálat után megvált munkahelyétől. Utolsó útja a Községi Lóvágóhíd volt, ahol a végelgyengüléstől rokkant derék jószág megszabadult a vénséggel járó szenvedésektől.

Picó 1921-ben született az állatkertben. Apja »Dongó« nevű shetlandi-póni, anyja pedig »Édes« nevű mokányló volt. Tehát keresztezett vérű volt, de termete a jól fejlett póniéhoz hasonlított. Mindenkiel hamar megbarátkozott és különösen a gyermekek társaságát kedvelte. Egyszínű szürke szőre mindig szépen fénylett és okos, fekete szeméből sugárzott a jókedv. *Picó* szállította a ragadozó emlősök és madarak napi húsadagját a húskamrától az állatházakig. Ezért fogoly állattársai is mindig örültek, ha láthatták és naponként türelmetlenül várták. A húsféléket külön erre a célra készült, zöldre festett, takaros kocsin, bádofiókban szállítatjuk. A zárt fiókokban portól, esőtől védve jut a táplálék az állatházakhoz. A fiókokra az állatházak neve rá van festve, hogy a különböző minőségű húsból válogatott adagok a megfelelő helyre kerüljenek.

Ezen a mindennapos kerti munkán kívül a városban is gyakran akadt dolga. A székesfővárosi Házinyomdából folyóiratunk új számait mindig *Picó* hozta haza és virágokat is gyakran vitt a városházára, szobák díszítésére. Csereüzletek alkalmával pedig a pályaudvarra vitte és onnan hozta a könnyebb ládákat.

Picó kedves jószág volt. Jó étvágyát és torkosságát mindenki ismerte, ezért, ahol csak járt, mindenhol kedveskedtek neki néhány jó falattal. Különösen a cukrot és a péksüteményt szerette ropogatni.

Az állatkerti hús-szállító kocsiba fogott »Picó«.
Stokovszky Iván felvétele.

Érdekes volt megfigyelni, amikor az állatkerti kórsétája közben valahol éppen álldogálnia kellett és a közelében cukrot majszoló gyermekek bukkantak fel. Ilyenkor a torkosság rögtön birokra kelt benne a kötelességérzettel. Ez a belső tusakodás csakhamar arra készítette, hogy félszemével a kocsist figyelve, egy-két óvatos lépéssel a gyermekek felé közeledett. Ezt, meg-megállva, addig-addig folytatta, amíg a kocsistól észrevétlenül, célhoz nem ért. Ugyanis tapasztalatból tudta, hogy helyéről önkényesen elkalandoznia nem szabad, mert ha ilyesmin rajtakapják, megszidják és, ami a legrosszabb, cukor nélkül kell helyére visszatérnie.

Olyan mulatságos látvány volt, amikor váratlanul kocsival együtt állított be koldulni, hogy senkisémet állta meg nevetés nélkül és mindig megjutalmazták érte.

Egyébként, amikor csak tehetett, az állatházakból az út szélére hordott hulladékdomboknál is megállt és nem volt rest a bennük található maroknyi szénáért vagy szemes takarmányért az egészet szorgalmasan átböngészni.

Picó az utóbbi időben, sajnos, rohamosan gyengült és öregsege miatt egyre nehezebben bírta a munkát.

Sokan emlékeznek rá, s amikor a húsos kocsiba fogott utódját, a »Sylvia« nevű szamarat meglátják, sokan érdeklődnek sorsa felől.

Stokovszky

A darvak a legnemesebb alakú gázlómadarak. Fejük aránylag kicsi, kúpalakú hegyes csőrük fejüknél valamivel hosszabb. Egyes fajké fejük hosszával egyenlő. Nyakuk vékony, kecsesvonalú. Testük arányos. Igen hosszú és erős lábszárak van. Tollazatuk fajok szerint változó. Az egyik egyszerűbb, a másik díszesebb, de mindegyik tetszetős és mindig takaros, tiszta. Légcsöviük különleges alakja és szerkezete következtében hangjuk rendkívül erős. Egyeseké fülsértő, másoké valamennyire dallamos.

Érdekes tulajdonságuk, hogy időnként különös módon táncolnak. Táncuk közben bókolnak, forognak, ugrándoznak. A földről kavicsot, gallyat, tollat kapnak fel, a levegőbe dobják vagy a földön ide-oda lökdösisik. A mulatságot rendszerint nagy lármával fejezik be.

Magvakkal, zöld növényi anyagokkal, rovarokkal, férgelkkel és kisebb gerinces állatokkal táplálkoznak.

Darvak mindegyik földrészen élnek. A legtöbb fajuk Ázsiában honos, a legkevesebb Ausztráliában. Nagyobb síkságokon, mocsarak környékén tanyáznak és ugyanott fészkelnek. Télen enyhébb éghajlatú vidékre vonulnak, de fogságban a mi szigorú teleinket — néhány forró-égövi fajt kivéve — elég jól tűrik. Állatkertekben az Európában honos két fajon kívül hat ázsiai és három afrikai faj kerül bemutatásra. Beszerzési árak igen különbözők. Az Európa déli részén élő pártásdarú párja százhusz márka, a mandzsuri-darú és az Afrika déli részén honos paradicsomdarú vételára ennek az összegnek éppen tízszerese.

Az állatkertek körülkerített udvarain a darvak akkor a legmutatósbabak, amikor egy-egy fajból több példány van együtt. A valóságban, sajnos, ez az eset nagy ritkaság. Egy csapat tagjai ugyanis csak addig élnek egymásmellett békecségsben, amíg közibük újabb példány nem kerül. Új társukat a régebbiek rövidesen agyonverik. Ezután a verekedés a csapat tagjai közt is állandósul. Ha férőhelyük elég tágas, a csapat tagjai elszélednek, a gyengébbek félrehúzódnak, de kisebb területen, például kifutóban, néhány nap alatt a csapatból egyetlen egy példány — a legerősebb — marad meg. A társaságukban levő más madarakat, gólyákat, ludakat, récéket nem bántják, az igen nagytermetű, valamint az igen értékes darúfajokat mégis rendszerint külön kifutókban, párosával kell elhelyezni.

A képiünkön bemutatott örvösdarú (*Antigone antigone L.*) a legnagyobbtermetű fajok egyike. A kakas felgyenesedett helyzetben másfél méternél is magasabb. Elő-Indiában és a Káspító partvidékén honos. Állatker-

Örvösdarú. Denkstein Jenő felvétele. Az állatkerti IV. fénykép-pályázaton vásárolt kép.

tünkben két példány van belőle. Éghajlatunkat jól tűri, nagy hidegben mégis fűtött helyiségbe kell vinnünk. Nyáron a struccok háza mellett az egyik nagy kifutóban vannak.

Szombath

Hathónapos fiatal tigrisünkről. A múlt év július hónapjában három kis tigris született az állatkertben. Hogy erről a tényről csak most számolunk be, ez azoknak a kivételes körülményeknek tudható be, amelyek között ezek az állatok nevelődtek. Ugyanis anyjuk a szülés utáni negyedik héten annyira megbetegedett, hogy kénytelenek voltunk a fiatalokat elválasztani, mert az anya teje teljesen elapadt. Az ilyen módon elválasztott fiatal állatok felnevelése mindig nagy gondot okoz és számítanunk kellett arra, hogy egy részük elpusztul. Sejtelmek be is váltak, mert a három közül csak egyet sikerült életben tartani. Pedig a körülmények eléggé kedvezőek voltak, mert a további

A tigriskölyköket szoptató kuvasz. Szabó Ferenc dr. felvétele.

nevelésüket egy abban az időben ellett kuvaszkutyánk vette át. Sajnos azonban, szomorúan kellett tapasztalnunk, hogy a kutya nem valami szívesen foglalkozik a gondjára bízott fiatal tigrisekkel. Ha csak tehetette, elmarta őket magától és szopni is csak úgy tudtak, hogy az ápoló a kutyát állandóan csitíttgatta. Végül is szájkosarat kapott az öreg kuvasz, de még így is a három közül kettő az ő gorombáskodásának lett az áldozata. Pedig a fiatal tigriskölykök mindig nagy szeretettel közeledtek nevelő-anyjuk felé és igazán megható módon akarták tudomására hozni szeretetüket. Mint valami kis macskák, oda dörzsölődtek anyjukhoz, nyalogatták őt, azonban, ügylászik, minden kedveskedés hiábavaló volt, mert a kutya nem volt hajlandó megbarátkozni velük. Éppen ezért az életben maradt kis tigris három és félhónapos korában elválasztottuk, hogy így biztosítsuk megmaradását. A kis állatnak a korai elválasztás, ügylászik, nem ártott meg, mert szépen fejlődik és most már 18 kilogramm súlyú. Szeretetlenben sem érez hiányt, mert ápolója annyira megszerette, hogy még ebédje alatt is foglalkozik vele. Ügylászik, hogy a kis állat is érzi ezt a szeretetet, mert amint elérkezik a déli pihenő ideje, nyugtalanul várja az ápolót, aki ilyenkor kiveszi férőhelyéről és az ápolói szobában szabadon eresztve, játszik vele. Napközben is nem egyszer síró nyivákolással követeli, hogy foglalkozzanak vele, vagy legalább megismogassák

a rácson keresztül. Ennek a kis állatnak és társainak fejlődését a testsúlyuk hetenkénti mérésével állandóan ellenőriztük. Az adatokat, mivel ilyenek vagy egyáltalában nincsenek, vagy pedig csak nagyon ritkák, feljegyeztük, hogy a jövőben útmutatással szolgálhassanak a fogságban született és növekedésben levő fiatal tigrisek fejlődésére vonatkozólag. A fontosabb adatokat az alábbiakban adjuk közre: a kis tigrisek 1500 gr. átlagos születési súllyal jöttek a világra. Tíznapos korukban átlagban 2300 gr. nehezek voltak. Amint látjuk, ez idő alatt 800 grammot gyarapodtak. Egyhónapos korukban pedig már 3000 grammosak, tehát megegyeznek olyan nehezek, mint a születésük alkalmával. A második és a harmadik hónap végén mértük őket ismét, amikor is 100%-os súlygyarapodást mutattak az előző hónapi súlyukhoz viszonyítva. Amint látjuk, háromhónapos korukban 10 kg volt az átlagos súly. Sajnos, ezután csak egy állaton folytattuk ellenőrző vizsgálatainkat, mert közben a két másik elpusztult. A jelenleg is élő kis tigrisünk az utolsó mérés alkalmával 18 kg súlyú volt. Reméljük, hogy sikerülni fog ezt az állatot felnevelni és így a nálunk fogságban nevelt tigris növekedési görbéjét megállapítani.

Szabó Ferenc dr.

AZ IFJÚSÁGNAK

MÓKUSOM.

Írta: Reményi K. András.

Egy mókus ült előttem a fűben, ahogyan a mókusok már ülni szoktak és nézett rám, cipőgombra emlékeztető fényes, fekete kis szemével. A nyírfák alatt ültem a kőpadon és mozdulni sem mertem, hogy el ne riasszam a kedves kis állatot. Még fiatal lehetett, mert rozsdavörös, szép, síma, kis bundája még hibátlan volt és ügylászott, emberrel sem találkozhatott még, különben nem mert volna ilyen közel jönni hozzám és nem nézett volna rám olyan csodálkozóan, mintha azt kérdezte volna:

— Ki vagy Te? Talán Te vagy az ember, akiről az állatok az erdőben olyan sokat beszélnek és akitől úgy félnek?

— Igen, én is ember vagyok, de azért ne félj tőlem, kis mókus, nem bánalak. De hogyan kerülsz Te ide, a mi kertünkbe? — kérdeztem talán éppúgy csodálkozva, mint ő, mégpedig hangtalanul, mert a lelkem szólt a kis állat lelkéhez és azt hiszem, megértettük egymást, mert mintha azt felelte volna:

— Hát elfelejtéd, hogy nem messze innen kezdődik az a nagy tölgyfaerdő, ahol én születtem? Onnan jöttem ide; mi az a mókusnak? Fáról-fára ugrálva, le sem kellett szállnom a földre.

Ekkor a kavicsos úton közeledő lépések zajára lett figyelmes, ijedten kapaskodott fel a legközelebbi nyírfán, átlendült a másodikra, a harmadikról le a földre, átszaladt a pázsiton a ház mögé egy öreg vadgesztenyefához, pillanatok alatt felkúszott a vastag törzsön és eltűnt szemem elől.

Másnap már nagyon korán kimentem a nyírfák alá. Nem azért, mert legkedvesebb helyem egész kertünkben, mert odasüt a reggeli nap és ellátni onnan a völgyben kanyargó országútra, csak azért jöttem, hogy mókusomat láthassam. Bíztam benne, hogy eljön. A neki szánt három szem diót az asztalra tettem, hogy már messziről megláthassa. Mellettem fekiúdt a könyvem, fel sem lapoztam, csak a mókust vártam. Csendesen ültem és lestem a faágak rezdülését és a fű hullámzását.

Hosszú idő telt el, tudom, mert elment már a menetrendszerű társasgépkocsi is és már-már azt hittem, hogy mókusom mégsem jön el, de egyszer csak megpillantottam egy vörös foltot a legközelebbi nyírfa üdezőld lombjában, a mókus kapaszkodott a hajlékony ágba és hol engem nézett, hol meg a diót az asztalon.

— Menj érte, ne félj, Neked hoztam, a Tied! — bízattam a kis állatot. És ekkor a mókus leküzdve minden félnétségét, egy ugrással az asztalon termett, megtisztította a feltört diót és megette. A másikat már ő törte fel, a harmadikat pedig a szájába vette és elment megint arra, amerre előző nap. Talán a gesztenyefán talált megfelelő odut magának?

Attól fogva nap-nap mellett, szép időben, rossz időben kiültem a nyírfák alá és elhoztam a három szem diót a mókusnak. Ha nagyon esett, akkor is kivettem dióadagját az asztalra és az ottmaradt dióhéjról láttam, hogy nem vetette meg a csemegét. A diókészlet a padláson láthatóan apadt s bizony nem is tartott az új termésig, mint más esztendőben, mert rajtunk kívül a mókus is fogyasztotta.

Már annyira szelíd volt, hogy akkor is odajött az asztalra a dióért, amikor nem voltam egyedül, pedig már kijött a család többi tagja is mind, hogy láthassa kis barátomat. Legelső dolga volt mindig a két szem dió elfogyasztása, a harmadikat mindig elvitte. De később visszajött és ha jókedve volt, sokáig ott maradt közelemben, ide-oda ugrálva, az asztalról a fára, a fáról a padra. Majd eltűnt, de hívó szavamra a következő pillanatban ott bukkant fel, ahol legkevésbé vártam.

Egyszer egy fenyőtobozt hozott és az asztalon ette ki belőle a magokat. Ebből láttam, hogy ismeri egész kertünket, bejárta már minden zugát.

Elmult a nyár és véget ért a vakáció. Mielőtt elutaztam, az egész ház népének lelkére kötöttem, mindenkit külön-külön megkérve, vigyázzanak ám mókusomra, meg ne fogják, meg ne fedkezzenek etetéséről!

Őszutóján aztán levelet kaptam otthonról, édesanyámtól:

»Emlékszel-e még az öreg vadgesztenyefára, ott a ház mögött? Már nem él, kivágtuk. Régen halálra ítéltük, de mindig megsajnáltam és évről-évre megkegyelmeztem neki. De ezen a viharos ősön ágai túlságosan megrongálták a háztetőt, ki kellett vágatni.

Az első fejszecsapásokra megjelent a rég nem látott mókus és ijedten, kíváncsian szaladgált az ágakon le és fel. Írtam már, hogy elutazásod

után még láttuk egyszer-kétszer, de aztán nem mutatkozott többé és megesett, hogy a diót is ott hagyta az asztalon. Csak később derült ki, hogy a kis huncut megtalálta a gyümölcsös végében a mogyoróbokrokat. Bőséges volt a termésük és diófáink is tele voltak gyümölcssel. Alattuk a földön heverték a dió- és mogyoróhéjak és elárulták a vörösbundás kis tolvaj garázdálkodását. Ezért nem kellett már neki a tavalyi dió.

De amikor az öreg fa nagy zuhanással a földre esett, egy vastag ág hajlatában lévő oduból nem egy, hanem két ijedt mókusfej nézett ki rémülten. Majd előbújt mókusunk és utána a másik, sötétebb bundájú és menekültek eszeveszetten, fáról-fára, az erdő felé.

Ezután megértettem, miért nem ette meg a mókus mind a három diót. Azt hittük mindig, hogy gyűjti, pedig párjának vitte, mert odujukban alig találtunk egy marékra valót.

Tudom, most szomorú vagy, sajnálod hűtlen kis barátodat, aki elment, holott kertünkben nem egy menedéket adó, odvas fa van. De hátha visszajönnek tavasszal? Én ugyan nem bánnám, ha nem jönnének vissza, mert több dió maradna a fán és több mogyoró a bokrokon.

Eddig szólt a levél hazulról. Én aznap bizony beszekundáztam algebrából.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Az »Aquila«, a Magyar Királyi Madártani Intézet folyóirata 1939-ben egy kötetben kiadott XLII—XLV. évfolyamaiban *Schenk Jakab* igazgató és szerkesztő, a madártan kiváló tudósa, »A történelmi Magyarország madarainak névjegyzéke« című fejezetben egyebek között azt a kérdést is fejtegeti — és elmondja róla véleményét — miképen írjuk helyesen a madarak magyar nevét, illetve mely esetben írjuk a madár két vagy több szóból alakult nevét egybe, mely esetben külön-külön. Erről a kérdésről emígy elmélkedik:

»A magyar helyesírás alapszabályai, hogy a jelzőként szereplő melléknév a hozzátartozó főnévtől mindig külön írandó, míg az összetett szavak mindenkor egybeírandók. Ennek a két alapszabálynak a következetes alkalmazásából származik aztán az egy nemzetségbe tartozó fajok elnevezésében az a jelenség, hogy a nemzetségnév és a faji név egyszer egybeírandó, másszor pedig elválasztandó, mint pl. darázsölyv, gatyás ölyv stb. Ha azonban a jelzőként szereplő melléknévet minden esetben elválasztjuk a hozzátartozó főnévtől, akkor sok esetben három szóból áll a madárnév, mint pl. barna réti héja. Ennek a kiküszöbölésére módot nyújt a M. Tud. Akadémia legújabb helyesírási szabályzata, amely megengedi a jelző egybeírását a főnévvel, ha ennek következtében új fogalom keletkezik. Ennek a szabálynak az alkalmazása révén alkottuk a kövirigó, vízirigó, rétiléja, nádiposzata stb. neveket.

Kínálkozott az a megoldás is, hogy a melléknévet kötőjellel válasszuk el a főnévtől, pl. cserregő nádiposzata, azonban ez az írásban oly munkaszaporítást jelentett volna, amely nyelvtani sérelem nélkül elkerülhető. Így ettől a megoldástól eltekintettem. Minden olyan esetben, ahol jelzőként szereplő melléknév áll

a főnév előtt, ezeket külön írtam, bár ellenvélemények akadtak, különösen a nagy és kis jelzővel kapcsolatosan. Így *Nadler Herbert* a nagy kócsagot nagykócsagnak, a kis kócsagot pedig kiskócsagnak írja annak az elgondolásnak alapján, hogy a nagy és kis jelző félreértésekre adhat alkalmat s a nagy alatt ugyanannak a madárfajnak nagytermetű, a kis alatt pedig kistermetű példányra érthető. Minthogy ilyen nagy és kis jelzésű madárnév csak csekély számban fordul elő s ezek az elnevezések már annyira begyökeresedtek a szakirodalomban, azért ennek a két jelzőnek a főnévtől való különírását nem tartom aggályosnak.

A kérdésnek e megoldása alapján aztán az »Aquila«-nak ebben a magas színvonalon tartott, gazdag kötetében olvassuk például:

<i>egybe írva:</i>	<i>külön írva:</i>
vízityúk	vetési lúd
rétihéja	réti cankó
nádiposzáta	mezei poszáta
székicsér	széki lile
törpepartfutó	törpe kuvik
fülesbagoly	füles kuvik
búboscinege	búbos vöcsök
szerecsensirály	pártás darú
nyírfajd	siket fajd
cigányréce	kontyos réce
sarlósfecske	parti fecske
császármadár	szirti fogoly
gegelúd	tavi cankó
darázsölyv	kék vércse
vándorsólyom	örvös galamb
sárszalonka	erdei szalonka
viharsirály	jeges sirály

Nekem úgy tetszik, ebben az írásmódban kevés a következetesség és sok a hiba. Kérdem például, ha egybe írjuk a vízityúkot, miért nem írhatjuk egybe a vetésiludat? Ha egybe írjuk a rétihéját, mi kifogás lehet a réticankó egybeírása ellen? Szintúgy bajos elfogadhatóan megindokolni a különböző írásmódot a »székicsér« és a »széki lile« esetében.

Tudom, hogy *Schenk Jakab* a két szóból alkotott egyes madárnevek egybeírását azzal indokolja meg, hogy van előttük még egy »jelzőként szereplő melléknév« — egy harmadik szó — és mégsem akarja, hogy a madárnevet három szó alkossa. De kérdem, mi kifogás lehet például a búbosvöcsök és az örvösgalamb egybeírása ellen, amikor a búboscinege és a sarlósfecske — *Schenk* szerint — egybe írandó?

Kettőnk — az »Aquila« nagyérdemű szerkesztője és a magam — felfogása között az a különbség, hogy *Schenk* a több szóból alkotott madárnévben »jelzőként szereplő melléknév« is lát, én pedig azt a felfogást vallom, hogy az akárhány szóból — esetleg jelzőkből vagy melléknévekből — alkotott állat- vagy növénynév egy faj egységes neve, azért, amennyire csak lehet, írjuk egybe vagy legalább kötőjellel adjuk jelét egybeirtozásának, hogy az avatatlan olvasó ne tartsa jelzőnek, ami nem jelző, ami a név egy része vagy tartozéka vagy — ha tetszik — a faj előneve.

A nagykócsag nevében például a »nagy« nem jelző, hanem a név kiegészítő része. Mert például kétnapos korában a nagykócsag bizony nem nagy, hanem csak kis nagykócsag. Viszont a kétnapos kis kiskócsaghoz képest szülei nagy kiskócsagok. Miként a nagypapa

kis emberke is lehet, a kisasszonyok között meg nagy némberek is akadnak.

Úgy vélem, az egybeírással és a különírással éppen a különbséget kell hangsúlyoznunk a jelző és a nemjelző — a jelzőből alkotott fajnév tartozéka — között.

A mezeinyúl (*Lepus Europaeus Pall.*) nevében a »mezei« nem jelző, hiszen van olyan erdei mezeinyúl és havasi mezeinyúl, amely mezőt sohasem látott. E nyulak esetében az »erdei« és a »havas« szó jelző, ellenben a »mezei« nem jelző. Valamint nem jelző a mezeipoloska nevében sem, mert ez a rovar akkor sem válik házipoloskává, amikor késő ősszel a hideg időjárás elöl a falusi, sőt még a városi lakásokba is beszáll.

A falusi ember elnevezésben a »falusi« jelző, ellenben az erdeiszalonka nevében az »erdei« nem jelző, hanem a faj — mondjuk — előneve; hiszen erdeiszalonka marad akkor is, amikor a vadász ősszel a mezőn, a kukoricából röpteti fel.

A városi veréb, a kárpáti szarvas és a balkáni zerge olyan elnevezés, amelyben a »városi«, a »kárpáti« és a »balkáni« jelzőnek semmi köze a faj nevéhez, ezért természetesen külön írandó; ellenben az alpesicsóka, a kőszálikecske, a parlagisas és a havasigyopár egybe írandó fajnév, mert ezekben az elnevezésekben az »alpesi«, a »kőszáli«, a »parlagi« és a »havas« már nem jelző, hanem a fajnévnek jelzőből lett kiegészítő része.

Az állatkertben egymásmellett lévő két barlangban egy-egy medve van. Az egyik az Európában honos barnamedve (*Ursus arctos L.*). Ennek a példánynak egyéni sajátossága, hogy szép barna bundáján a szügye fölött félkörben, világossárga nyakörv van. Amikor beszélünk róla, az »örvös« jelzővel illetjük és azt mondjuk róla, hogy örvös medve (külön írva!). A másik barlangban van az *Ursus tibetanus F. Cuv.*, vagyis az Indiában honos örvösmedve (egybeírva!); ennek a fekete bundát és fehér örvöt viselő medvének nevében az »örvös« szó nem jelző.

A barnamedve nevében a »barna« már csak azért sem lehet jelző, mert akad aranysárga barnamedve és akad sötét- és világosszürke barnamedve is.

A fehérgolya nem fehér, hanem feketefehértarka. A feketegolya nem fekete, hanem sötét bronzszínű, hasán pedig fehér. A sárgarigó nem sárga, hanem fekete-sárgatarka. A feketerigó tojója pedig sötétbarna. Tehát ezeknek a madárfajoknak a nevében sem jelző a »fehér«, a »fekete« és a »sárga«, hanem fajneveik tartozéka vagy fajuk előneve.

Ismételten javasolom tehát, hogy a fajnévnek a jelzőtől való megkülönböztetésére írjuk egybe az állat- és növényneveket, írjuk egybe például a nagykócsagot, a kiscodát, a csörgőrécét, a mocsáriteknőt, a tengeritehenet, a galagonyalepkét, a fehéárnárciszt, az árvalányhaját és a kenderpálmát; és írjuk kötőjellel például a gyapjas-hangyászszünet, a vörösnyakú-vöcsököt, az erdei-fülesbaglyot, a rozsdáshasú-vizirigót, a cserregő-nádiposzáttát, a lapos-tengericsillagot, a sáslevelű-nárciszt, az őszi-kikircset és a réti-margitvirágot.

N. H.

Kéziratokat nem őrünk meg és nem adunk vissza.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1941 — 2777
Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató